

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za orijentalnu filologiju – Turski jezik i
književnost

PRIKAZ TURSKIH DRUŠTVENIH PRILIKA U PRIPOVIJETKAMA ÖMERA SEYFETTINA

Završni magistarski rad

Student: Amina Bašić

Mentor: Prof. dr. Alena Čatović

Sarajevo, juni 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. BIOGRAFIJA AUTORA.....	4
3. STILSKE KARAKTERISTIKE STVARALAŠTVA ÖMERA SEYFETTINA.....	6
4. ODNOS ÖMERA SEYFETTINA PREMA JEZIKU	7
5. PRILIKE U TURSKOM DRUŠTVU – IZMEĐU REALNOSTI I AUTOROVE ŽELJE	9
5.1 Stanje u turskom društvu u prvim decenijama dvadesetog stoljeća	10
5.2 Vizija turskog društva u djelima Ömera Seyfettina.....	11
5.2.1 Ideja nacije u pripovijetkama Ömera Seyfettina	11
5.2.2 Značenje jezika i imena u formiranju nacionalne svijesti.....	16
5.2.3 Uloga religije u formiranju nacionalnog identiteta.....	19
6. ODNOS PREMA „DRUGOM“	21
7. ZAKLJUČAK	28
LITERATURA.....	30
A. PRILOG	31

1. UVOD

U ovom magistarskom radu govorit će se o naprednim idejama i nacionalnom buđenju u pripovijetkama Ömera Seyfettina, turskog autora s početka 20. stoljeća koji se smatra utemeljiteljem moderne turske pripovjetke.

Korpus koji je analiziran u ovom radu su odabrane pripovjetke: “Hürriyet Bayrakları” (Zastave slobode), „Beyaz lale“ (Bijela lala), “Primo Türk Çocuğu” (Primo tursko dijete), „İlk namaz“ (Prvi namaz), „Erkek Mektubu“ (Muško pismo), „Bahar ve kelebekler“ (Proljeće i leptiri), „Falaka” (Falaka), „Aşk Dalgası“ (Ljubavni val) iz knjige *Ömer Seyfettin Bütün Eserleri Hikayeler – 1*. U Seyfettinovima pripovjetkama dominiraju elementi realizma i tema patriotizma, odnosno nacionalnog buđenja kod Turaka. Te pripovjetke nadahnute su autorovim vlastitim promišljanjima, iskustvima i doživljajima iz podneblja u kojima je boravio za vrijeme svog školovanja i usavršavanja kao pripadnik osmanske vojske. U odabranim pripovjetkama, može se jasno sagledati zašto se u brojnim književnim historijama za autora Ömera Seyfettina navodi da je u svojoj mladosti danju bio vojnik a noću pisac. Za razliku od mnogih svojih prethodnika ali i savremenika koji su cijeli svoj životni vijek provodili u centrima Osmanskog carstva, najčešće u Istanbulu, Ömer Seyfettin je najveći dio svog života proveo u Rumeliji, evropskom dijelu Osmanskog carstva odnosno u različitim provincijama, te je lično svjedočio političkim krizama koje su izbijale na periferiji, kao i pobunama i ustancima pokorenih balkanskih naroda. Baš ta iskustva će biti presudna u izboru tema i prikazu društvene zbilje u autorovim djelima.

Ömer Seyfettin, u svojim odabranim pripovjetkama iz spomenute zbirke govori o slabostima Osmanske države tog vremena.

U fokusu ovog rada su autorove ideje i društveni angažman kroz koji poziva na nacionalno osvještavanje turskog naroda i nacije. Također, kao prilog radu ponudili smo i prijevode pripovjetki „İlk namaz”, „Sebat“, „Çirkin Bir Hakikat”i „Erkek Mektubu“ iz zbirke „Ömer Seyfettin Bütün Eserleri Hikayeler – 1“.

2. BIOGRAFIJA AUTORA

Ömer Seyfettin rođen 11. marta 1884. u okrugu Gönen u Balikesiru. On je jedno od četvero djece kapetana Ömera Şevki Beya i Fatme Hanım, od kojih je dvoje umrlo u ranoj dobi. Obrazovanje je započeo u lokalnoj školi u Gonenu. Zbog očevog imenovanja prvo je došao u İnebolu i Ayancık, a potom u Istanbul. Ömer Seyfettin tu započinje obrazovanje u Mekteb-i Osmani, a kasnije je upisan u specijalni razred Visoke vojne veteranske škole, koja je otvorena za djecu oficira. Po završetku ove škole 1896. godine odlazi u Edirne gdje nastavlja školovanje i boravi kod prijatelja Enisa Avnija. U tom razdoblju, dok je bio student, napisao je svoja prva književna djela, svoje pjesme.

Nakon diplome, Ömer Seyfettin je raspoređen u kasarnu sa sjedištem u Solunu, u činu pješadijskog poručnika. Godine 1906. postavljen je u Izmirsku žandarmerijsku školu za učitelja.¹ U tom razdoblju imao je priliku upoznati neke istaknute ličnosti toga doba. Ömer Seyfettin usavršava svoje znanje francuskog jezika, a prvi francuski pisac čija djela su mu se istinski svidjela, što će se i vidjeti kroz njegovo lično stvaralaštvo jeste Guy de Maupassant, poznati pisac novela i kratkih priča. Međutim, za razliku od mnogih mladih književnika iz ovog doba, Ömer Seyfettin ne iskazuje divljenje prema Zapadu, već Maupassantova djela pobuđuju sklonost Ömera Seyfettina prema toj književnoj formi u koju će on utkati tursku narodnu notu.²

Uskoro svoja djela objavljuje u raznim izmirskim časopisima i vremenom sve više ulazi u krugove intelektualne elite.

Od 1909. godine imao je priliku boraviti i na prostoru Balkana, odnosno tadašnjim kasabama Köprülü, Manastir i Prilep. Danju je obavljao svoje vojne dužnosti, a noć je koristio za pisanje nekih od njegovih najpoznatijih pripovijetki u kojima je na direktan i indirektan način iznosio svoje impresije o svemu čemu je svakodnevno svjedočio.

U tom razdoblju napisao je priče "Bomba", "Bijela lala", "Čudan progon", u kojima su balkanske skupine iskazale svoje neprijateljstvo prema Turcima. Njegovi su članci objavljeni pod pseudonimima u raznim časopisima u Istanbulu i Solunu.

¹<https://www.yeniakit.com.tr/biyografi/omer-seyfettin>; Pristupljeno: 27.05.2022.

²Fehim Nametak., *Historija turske književnosti*, Orijentalni institut, Sarajevo, 2013, str. 378 (Dalje kao: Nametak)

Godine 1910., po savjetu Ziya Gökalpa, isplatio je odštetu i napustio vojnu službu. Nastanio se u Solunu kako bi nastavio svoj život kao književnik i učitelj. Prvi članak Ömera Seyfettina, pod nazivom "Yeni Lisan", objavljen je 11. aprila 1911. bez potpisa. Nakon što je članak doživio veliki odjek u javnosti, časopis mijenja svoj naziv. Međutim već 1912. započinju balkanski ratovi i Ömer Seyfettin se vraća svom prijašnjem vojničkom životu.

Nakon što pada u jednogodišnje grčko zarobljeništvo, i tu se posvećuje pisanju. Nakon toga se vraća u Istanbul i pod utjecajem književnog shvaćanja Ziya Gökalpa pokreće časopis *Türk Sözü*. Tako se od 1913. do 1920. godine bavio isključivo književnošću. Iako se već 1917. godine počinju uviđati prvi simptomi bolesti od koje je Ömer Seyfettin i umro, on nastavlja svoje djelovanje u potpunosti zanemarujući svoje zdravstveno stanje. Kako navode raznovrsni izvori, Ömer Seyfettin je bio ličnost puna životne radosti, elana i poleta.³

Osim pripovijetki po kojima je najpoznatiji i kojih je prema različitim izvorima bilo između 110 i 140, napisao je nekoliko romana i članaka. Sve njegove pripovijetke objavljene su u deset zbirki, a objedinjene su 1945. godine u dvije knjige pod naslovom *Ömer Seyfettin Kulliyatı*. Seyfettin umire 1920. godine u Istanbulu od posljedica šećerne bolesti.⁴

³Nametak, str. 379

⁴Ibid

3. STILSKE KARAKTERISTIKE STVARALAŠTVA ÖMERA SEYFETTINA

Ömer Seyfettin je smatrao da je potrebno koristiti jednostavan jezik koji šira društvena zajednica govori i razumije. Želio je da turski jezik koristi pismo u skladu s svojim fonetskim karakteristikama i da bude pročišćen od arapskih i perzijskih riječi.

Nastavio je biti pionir pokreta nacionalne književnosti koristeći slične metode kao Ziya Gökalp i Ali Canip. U njegovim pripovjerkama vidljiv je utjecaj odlika realizma. On za junake svog stvaralaštva ne piše duboku psihološku analizu. Proslavio se svojim pričama objavljenim u časopisu *Yeni Mecmua* tokom Prvog svjetskog rata. Svoje je priče temeljio na ličnim iskustvima, historijskim događajima i narodnim tradicijama. Njegova upotreba govornog jezika sa primjesom kolokvijalnog vokabulara dala je njegovim pričama živahan i izražajan kolorit. Uz govorni jezik, nerijetko koristi legende, poslovice, i narodne priče kako bi svojoj pripovijesti dao nacionalni karakter.

U svojim tekstovima o turskom jeziku Ömer Seyfettin je demonstrirao ljubav prema svojoj naciji i brigu za njen opstanak. Iskustva koja je stekao u kontaktima sa balkanskim narodima učvrstila su ga u uvjerenju da je jezik biće nacije i da je nacija zajednica jezika. Njegovi lucidno i duhovito napisani tekstovi u kojima je iznosio svoja gledišta i nerijetko polemisao sa pojedinim književnim velikanima otkrivaju mladog i ambicioznog pisca koji je jasno vidio put kojim turska nacija treba krenuti. Kao što je vjerovao da književnost nije ništa drugo do sam život, tako je bio ubijeđen da književni jezik treba da bude onaj jezik koji živi, jezik kojim se govori i kojeg svi razumiju.⁵

U autorovim pričama obrađivano je mnogo različitih tema. U svojim pripovjerkama često je koristio i satiru, polemiku, ali i prikaze komičnih situacija iz svakodnevnog života i te svoje osvrte na društvenu stvarnost.

⁵Mirjana Marinković, *Doprinos Omera Seyfettina standardizaciji turskog jezika* u: *Komunikacija i kultura online*, 2017. , str.114

Uprkos tome što se najčešće navodi da je Ömer Seyfettin pisao u stilu realizma, nerijetko se susreću raznovrsna tumačenja da je pisao u Maupassantovom stilu obogaćujući svoju autorsku fikciju korištenjem lokalnih, turskih legendi, poslovice, i narodnih priča.⁶

Ömer Seyfettin u svojim pripovijetkama idealizira prošlost i junake te ih kao takve oživljava u vremenu u kojem je živio i stvarao. Napisao je čitavu seriju priča čiji glavni motivi i teme potječu iz turske historije.

Ömera Seyfettina također je zanimala književnost i kultura Zapada, ali se nije u potpunosti okrenuo Zapadu. Za ovog turskog pisca očuvanje nacionalne tradicije je bilo veoma važno. Prema njegovom mišljenju, tradicija je u osnovi jezika, morala, prava, pa čak i religije. Smatrao je da je važno preuzeti savremene metode izučavanja prirodnih i tehničkih nauka od Zapadne civilizacije, ali da to ne iziskuje neminovno odmetanje od svoje duhovne kulture i tradicije.⁷

Jedna od karakteristika koja ga razlikuje od njegovih savremenika, ali i prethodnika je to što ne napušta okvire vlastiog društva i ličnog iskustva, već upravo, traži inspiraciju i u svom vlastitom životu. Svoja djela stvarao je na temelju sjećanja iz djetinjstva i iskustava iz vojnog života.

Ömer Seyfettin je dao jedan od najvećih doprinosa razvoju pripovijedanja književnosti. Ukupno je napisao 140 priča. Jedna od najzanimljivijih karakteristika njihovih priča jeste to što imaju neočekivan rasplet i kraj.

4. ODNOS ÖMERA SEYFETTINA PREMA JEZIKU

Kako je ranije istaknuto, jedna od najznačajnijih aktivnosti Ömera Seyfettina je bilo njegovo zalaganje za purifikaciju turskog jezika. On je bio jedan od prvih turskih pisaca koji je uvidio da pitanje nacionalnog jezika učvršćuje i nacionalno jedinstvo te da je zajednički jezik prava „duhovna domovina“ jednog naroda. Zbog toga je i pokret čiji je on bio predvodnik, isprva nazvan

⁶[Ömer Seyfettin Hayati Eserleri Edebi Kişiliği \(turkedebiyati.org\)](http://turkedebiyati.org), Pristupljeno: 22.06.2022.

⁷Ömer Seyfettin, *Dil Konusunda Yazılar*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1989., str. 71

„Genç kalemler” a potom, “Yeni lisan” za svoj prvobitni cilj imao da bude jezički pokret, a tek je kasnije dobio formu književnog.⁸

Murat Tuna smatra da postoji pragmatična strana u pristupu Ömera Seyfettina o pitanju jezika.⁹ Ömer Seyfettin u svojim člancima piše da su nova oružja modernog svijeta znanost, književnost i filozofija od presudnog značaja za razvoj kulture i civilizacije kao i država u kojima nastaju. Zbog toga zastupa stavove da turski jezik mora biti očišćen od primjesa drugih jezika, jer se samo čist turski jezik može koristiti kao osnova za razvoj turskog društva u svim njegovim aspektima. Seyfettin zastupa ideju da je jedan od glavnih razloga stagnacije Turske u odnosu na Zapad upravo u tome što je nemarna prema vlastitom identitetu i jeziku, te to što zanemarujući svoj identitet pada pod utjecaj „drugih“.

Iako po pitanju jezika, kao i svih svjetskih tokova tog vremena Ömer Seyfettin nije nužno protiv Zapada i modernizacije, on ipak, smatra da se od Zapada ne mogu i ne smiju preuzimati kulturne i tradicijske vrijednosti, već samo ono što je materijalno, prije svega, naučna i tehnološka dostignuća.

*Od stranaca se može uzimati samo materijalna, ali ne i duhovna tekovina.*¹⁰

Ömer Seyfettin jedan je od onih koji su najviše doprinijeli raspravama o turskom jeziku. Pored toga što se on, u procesu nacionalnog buđenja i osvještavanja turskog naroda može smatrati aktivistom na svim poljima, jezik tretira kao zasebno pitanje, što se može vidjeti u brojnim člancima i polemikama koje je napisao kroz godine svog djelovanja. Neki od njih su već pomenuti i najvažniji “Yeni Lisan” („Novi jezik“), a zatim “Güzel Türkçe” („Lijepi turski“), “Türk Sarfı ve Şivesine Dair” („O turskoj gramatici i dijalektima“), “İskolastik Lisanımızın İflâsı” („Propast našeg skolastičkog jezika“), “İstanbul Türkçesi Hangisidir?” („Koji je/Kakav je istanbulski turski jezik?“), “Kelimelerin Mânâları Nerededir?” („Gdje se nalaze značenja riječi“), “Türkçeye Dair”

⁸Nametak, str. 381

⁹Murat Tuna, Makale ve Günlüklerinden Hareketle Ömer Seyfettin’in Görüşleri Üzerine,, Dil ve Edebiyat Araştırmaları, Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği, İstanbul, 2020., str. 145 (Dalje kao: Tuna)

¹⁰“Yabancılarından yalnız maddî medeniyet alınır, manevî medeniyet alınmaz.”

Muzaffer Uyguner, Ömer Seyfettin Bütün Eserleri - Dil Konusunda Yazılar, Bilgi Yayınevi, 1989, str. 73

(„O turskom jeziku“), “Türkçe ve İlim” („Turski jezik i nauka“) i “Sağlam Zemin” („Čvrsta podloga“).

U navedenim člancima Ömer Seyfettin pristupa jeziku s analitičkog stajališta; usredotočuje se na gramatiku, semantiku, probleme pisanja i čitanja. Kad je turski jezik u pitanju, ne ustručava se kritizirati čak ni svog najboljeg prijatelja Alija Canipa.¹¹ Ne suzdržava se da strane riječi koje koristi okarakterizira kao "književni grijeh" ili "nacionalno ubistvo".

Ömer Seyfettin kontinuirano zastupa ideju da jezik ne može prihvatiti gramatička pravila drugog jezika, čak i kada posuđuje riječi iz tog jezika. Sa njegovog stajališta, čist jezik se može smatrati flasterom i lijekom za društveno-politički kolaps koji je prema njegovom mišljenju trajao i u vrijeme dok državni vrh nije bio svjestan toga.

5. PRILIKE U TURSKOM DRUŠTVU – IZMEĐU REALNOSTI I AUTOROVE ŽELJE

S obzirom na to da je primarni cilj ovog rada prikaz turskog društva i društvenih prilika u odabranim pripovijetkama Ömera Seyfettina, neophodno je sagledati dva različita segmenta tog pitanja. Prvi segment na koji je stavljen fokus u radu jeste prikaz karakteristika turskog društva, a drugi je to kakvo bi tursko društvo prema Ömeru Seyfettinu trebalo biti, što on jasno ističe u svojim pripovijetkama.

Taj segment Ömer Seyfettin raslojava na temeljna obilježja koje smatra primarnim za jednu nacionalno osvještenu društvenu zajednicu. Prvi od njih je nacionalni identitet, odnosno, pripadnost jednoj državi, jednom teritoriju koji ima svoje granice i jezik. Drugi temelj nacije, shodno tome, jeste jezik. Njegov odnos prema jeziku, iznimno je uočljiv kroz njegovo djelovanje te se u gotovo svim relevantnim izvorima navodi da se zalagao za purifikaciju jezika, odnosno čišćenje od posuđenica, na šta smo se već prethodno osvrnuli. Taj period raspada Osmanskog carstva i nastanka turske nacije bio je buran i praćen nemirima u različitim dijelovima Carstva. To autor i opisuje u pojedinim svojim pripovijetkama.

¹¹Tuna, str. 145

Međutim, svoje ideološke poglede na povezanost jezika i nacije, ali i imena, Ömer Seyfettin je posebno obradio u svojim pripovijetkama, od kojih se posebno može izdvojiti pripovijetka *“Primo Türk Çocuğu”*.

Treće obilježje koje Ömer Seyfettin jasno povezuje s nacionalnim identitetom i jezikom u jednu neodvojivu cjelinu jeste vjerska pripadnost. U pripovijetkama poput *“İlk namaz”* i *“Beyaz lale”* autor je na indirektan način prikazao značaj vjere za opstojnost turskog društva i očuvanje njegovih moralnih vrijednosti.

Pored tih kategorija koje su usko vezane za tursko društvo i koje predstavljaju elemente koje je Ömer Seyfettin smatrao značajnim za nacionalno osvještavanje, prisutna je i kategorija *“Drugog”* koji se u pripovijetkama iz spomenute zbirke opisuje kroz različite metafore.

5.1 Stanje u turskom društvu u prvim decenijama dvadesetog stoljeća

Ömer Seyfettin je smatrao da je jedini način da tursko društvo opstane to da se nacionalno osvijesti i da se probudi iz sna o osmanizmu. Kako je ranije spomenuto, autor je značajan period svog života proveo izvan centra Carstva i svjedočio načinu na koji su pripadnici naroda, podanika Osmanskog carstva gledali na osmansku državu i kulturu. Ömer Seyfettin je isticao da ti narodi nikada nisu Osmansko carstvo smatrali *“svojim”* te da je neophodno razumjeti važnost turkizacije, odnosno nacionalizacije i države. Može se smatrati da je njegova želja za djelovanjem upravo bila motiv za pisanje pripovijetki sa tom tematikom.

Ömer Seyfettin smatra da je obični turski čovjek neupućen i da ne razumije političku situaciju u kojoj se nalazi Osmansko carstvo, kao ni to da je najbitnije biti svjestan svog identiteta i imati jasno određene teritorijalne granice, kulturu, tradiciju i jezik.

U svojim pripovijetkama Ömer Seyfettin prikazuje i svoj odnos prema vjeri, koju smatra veoma značajnom odrednicom turskog društva i kolektivnog identiteta. On nikada ne nameće svoje vjerske stavove niti vjersko-ideološke narative, ali kroz niz primjera ukazuje na ljepotu islama i pravi jasnu distinkciju između onoga što islam jeste, a šta nije i koja je razlika između društvene zajednice koja živi po islamskim normama i principima u odnosu na onu koja ne živi. Posebno je zanimljivo to što u ovim odabranim pripovijetkama, Ömer Seyfettin kroz ženske likove indirektno pokazuje islamske norme i moralne principe.

5.2 Vizija turskog društva u djelima Ömera Seyfettina

Ömer Seyfettin je prije svega pojedinac koji je pored svog autorskog i umjetničkog djelovanja značajno vrijeme proveo služeći u vojsci Osmanske države. Jedno vrijeme je čak bio i u zarobljeništvu, te je baš taj period proveo pišući pripovijetke kojima je želio prosvijetliti običan narod i podijeliti s njime svoje stavove, percepciju života i svijeta, kao i aktuelnih društveno-političkih prilika.

Ömer Seyfettin kontinuirano kroz svoje pripovijetke obrađuje teme koje se mogu promatrati kao oživljavanje turske nacionalne prošlosti, odnosno njegov apel za nacionalno buđenje koje smatra ključnim za opstanak turskog društva. On smatra da se iz ideje osmanizma koja sve više gubi na značaju u periodu neposredno pred Prvi svjetski rat tursko društvo ne treba buditi na način da se prisilno okreće modernizaciji, odnosno vesternizaciji, već da je neophodno biti oslonjen na vlastitu kulturnu baštinu i izgraditi nacionalni ponos na temelju turskog nacionalnog identiteta. Zbog toga Ömer Seyfettin piše pripovijetke u kojima se nerijetko pojavljuju drevni junaci koje karakteriziraju ponos i dostojanstvo, te svoje teme crpi iz stare, mitske i legendarne historije svog naroda.¹²

5.2.1 Ideja nacije u pripovijetkama Ömera Seyfettina

Najeklatantniji primjer autorovog poimanja nacije u analiziranom korpusu može se pronaći u poznatoj priči 'Hürriyet Bayrakları'¹³.

Ova pripovijetka je koncipirana kao rasprava dva Turčina koji se susreću na putovanju Osmanskim carstvom. Protagonista koji je istovremeno i narator u mnogo čemu se može poistovjetiti sa autorom, dolazi u grad Demir Hisar, na području današnje Makedonije, te kreće ka Bugarskoj. Na tom putu susreće konjanika kojeg opisuje kao pripadnika žandarmerije te oni zajedno nastavljaju put.

Vrijeme odvijanja radnje ove pripovijetke je također simbolično, jer se događa 10.-og jula, odnosno na drugu godišnjicu Mladoturske revolucije koja je smatrana nacionalnim praznikom.

¹²Nametak, str. 380

¹³Tur. Zastave slobode, *Ömer Seyfettin Bütün Eserleri Hikayeler – I*, ur. Hülya Argunşah, Dergâh Yayınları, Istanbul, 1999., str.229 (Dalje kao: Seyfettin)

Iz razgovora dvojice saputnika, jasno se mogu sagledati stavovi autora, suprotni opće prihvaćenom mišljenju javnog mijenja te likovi vode raspravu upravo oko spomenutog praznika:

A kakav je ovo državni praznik? Praznik kojeg naroda?

- *Osmanskog naroda...*

Kad kažete Osmanska nacija, mislite li na Turke?

- *Ne, nikad... Sve Osmanlije...*

Ko su sve Osmanlije?

- *Čudno pitanje! Arapi, Albanci, Grci, Bugari, Srbi, Vlasi, Židovi, Armenci, Turci... Ukratko, svi...*

Hoćete reći da su svi jedna nacija?

- *Bez sumnje...*

Ali ja sumnjam¹⁴

Ironični ton pripovijedanja uočava se u trenutku kad se narator pripovijetke nasmijao, uz riječi *‘Fakat ben şüpheleniyorum’* (Ali ja sumnjam), te takvim stilskim postupkom autor projicira svoje stavove o onima koje je smatrao „neznalicama“ i osobama koje nisu svjesne situacije u kojoj se nalazi Osmansko carstvo i cijeli koncept osmanizma. Potom se nastavlja dijalog između likova koji predstvaljaju dva suprotna koncepta poimanja nacije i identiteta:

Recite mi, zar Armenci nisu nacija?

- *Malo je zastao. Oklijevajući je odgovorio: Da, to je nacija.*

Jesu li i Albanci nacija?

¹⁴ “Hem bu nasıl milli bayram? Hangi milletin bayramı?”

-Osmanlı milletinin..... Osmanlı milleti demekle Türkleri mi kastediyorsunuz? Hayır, asla ... Bütün Osmanlıları... Bütün Osmanlılar kimlerdir?

-Tuhaf sual! Araplar, Arnavutlar, Rumlar, Bulgarlar, Sırlar, Ulahlar, Yahudiler, Ermeniler, Türkler...Hasılı hepsi... ‘Bunlar demek hep bir millet?’

-Şüphesiz...

‘Fakat ben şüpheleniyorum (Seyfettin, str. 232)

- I Albanci.

A Bugari?

- Bugari također...

Srbi?

- I Srbi, naravno.¹⁵

Iz ove diskusije u pripovjetcima, iako se radi plodu autorovog književno-umjetničkog stvaralaštva, odnosno, fikcije, mogu se sagledati značajne historijske okolnosti i činjenice.

Dakle, može se zaključiti da se autorova fikcija u potpunosti može povezati sa historijskim faktima o društvenim okolnostima vremena u kojem je autor živio kao i karakteru procesa turske nacionalizacije.

U periodu previranja i nemira prije Balkanskih ratova, kao i Prvog svjetskog rata, na području zemalja koje su se nalazile u okviru Osmanskog carstva sve više dolazi do nacionalnog buđenja i nacionalnih težnji i aspiracija. Turci posljednji razvijaju vlastiti nacionalizam.¹⁶ Na to se nadovezuje teza o tome kako je nemoguć opstanak ideje osmanizma jer je nemoguće objediniti različite narode i nazvati ih jednom nacijom. Tako u priči 'Hürriyet Bayrakları' naratorov saputnik kontrirajući naratoru koji vjeruje u koncept osmanizma navodi sljedeće:

Ne mogu se zbrajati stvari koje nisu jedne vrste. Recimo, deset kestena, osam krušaka, devet jabuka... Kako ćete ih sabrati? Nije moguće. I kao što je matematički nedopustivo inepromjenjivo pravilo, tako je nemoguće zbrojiti narode različitih povijesti, tradicija, sklonosti, institucija, jezika i ideala i od njih napraviti naciju. Kad biste sabrali ove narode i nazvali ih "Osmanski", pogriješili biste.¹⁷

¹⁵Ibid

¹⁶Safet Bandžović, *Ratovi i demografska deosmanizacija Balkana (1912.-1942.)*, u: Prilozi br. 32, Institut za historiju, Sarajevo, 2003., str. 209 (Dalje kao: Bandžović)

¹⁷"Bir cinsten olmayan şeyler cemedilemez. Mesela on kestane, sekiz armut, dokuz elma... Nasıl cemedecesiniz. Bu mümkün değildir. Ve bu imkansızlık nasıl riyâzi ve bozulmaz bir kaide ise birbirinden tarihleri, aneleri, meyilleri, müesseseleri, lisanları ve mefkureleri ayrı milletleri cemedip hepsinden bir millet yapmak da o kadar imkansızdır. Bu milletleri cemedip "Osmanlı" dersiniz, yanlış olursunuz." Seyfettin, str. 233

Narator kaže kako sve osvojene zemlje, osim toga što ne gaje patriotska osjećanja prema Osmanskom carstvu i ne doživljavaju ga svojim, planiraju čekati pogodan trenutak kako bi se osvetili Turcima koje smatraju svojim okupatorima.

Naveo sam mnoge primjere o tome da riječ "osmanizam" nije ništa drugo nego okrnjena fraza. Objasnio sam da Grci, Bugari, Srbi i svi naši nekadašnji zarobljenici, koji su danas probuđeni narodi, ne mogu imati prirodnije, razumnije, logičnije, pravednije ideje nego da se osvete Turcima i da se ujedine s njihovom braćom sa Balkana.¹⁸

Historijski fakti svjedoče o tome da je Ömer Seyfettin svoje stavove o sadašnjosti i budućnosti kreirao na osnovu vlastitih procjena tendencija nacionalnog buđenja pobunjenih zemalja unutar Osmanskog carstva. Na kraju ove pripovijetke narator je napravio jasnu distinkciju između onih koji razumiju to da svi navedeni narodi Osmansku državu ne percipiraju svojim domom, te onih koji slijepo vjeruju u ideju osmanizma koja kao takva ne može opstati.

Jedan od dvojice glavnih likova, odnosno, onaj koji je suprotstavljen naratoru, tvrdio je kako i Bugari slave 10. juli, pokazujući crvene zastave koje su se vidjele u daljini. Kada su se primakli zastavama, utvrdili su da to nisu zastave već redovi ljutih crvenih paprika. Sam simbol ljute paprike kao iznimno oporog povrća koje nerijetko dovodi do suza sve one koji ga pojedu, zasigurno nije slučajnost:

Vratio sam se na brdo, na koziju stazu koja vodi ka Karali Hanu. Pogledao sam selo s druge strane potoka. Uistinu, ti nizovi crvenih paprika, gorkih kao otrov, izdaleka su jako dražesni i sjaje kao crvene zastave slobode, puni želje da aplaudirajući uzviknu „Živjeli! Hura!“ svemu što se čovjeku dogodi.¹⁹

¹⁸“Birçok misaller getiriyor, "Osmanlılık" kelimesinin düveli bir tabirden başka bir şey olmadığını; Rumların, Bulgarların, Sırların, bütün o eski esirlerimiz olan bugünkü uyanık milletlerin Türklerden intikam almak ve kendi öz kardeşleriyle, Balkan hükümetleriyle birleşmekten daha tabii, daha makul, daha mantıklı, daha haklı mefkureleri olamayacağını anlattım.” Ibid, str. 233

¹⁹„Tepeye, Karaali hanlarına giden keçi yoluna çıkınca arkama döndüm. Ta derenin öbür tarafında kalan köye baktım. Hakikaten, zehir kadar acı olan bu kırmızı biber dizileri uzaktan pek cazibeli ve al hürriyet bayrakları gibi parlıyor, insana ne olursa olsun bir şeyi alkışlamak "Yaşasın! Yaşasın!" diye haykırmak arzuları veriyordu.” Ibid, str. 237

Simbolikom ljute crvene paprike koja je na prvi pogled iz daleka djelovala kao otmjena zastava crvene boje, autor je još jednom želio naglasiti svoje stajalište prema konceptu osmanizma.

Ömer Seyfettin je u svojim pripovijetkama opisao i torturu koju su prolazili stanovnici bugarskih sela sa većinskim muslimanskim stanovništvom, za vrijeme Balkanskih ratova. To se najbolje ogleda u priči „*Beyaz lale*“ čija je glavna tema nasilje nad muslimanskim stanovništvom koje vrše bugarski vojnici koji pljačkaju, pokrštavaju, a zatim i ubijaju muslimane koji nisu uspjeli pobjeći na sigurnu teritoriju. Posebnu pažnju Ömer Seyfettin posvećuje nasilju koje su provodili nad ženama, čime pokazuje i suštinsku i simboličku ulogu žene u društvu, sistemu i stvaranju vrijednosti društvene zajednice. Ponižavanje muslimanskih žena i razdiranje ženskog trbuha predstavlja sasijecanje korijena jednog naroda, baš kao i što ženski trbuh predstavlja mjesto gdje počinje život.

O tome da je njegovo predviđanje budućnosti, ali i kazivanje o sadašnjosti nadmašilo autorsku fikciju svjedoče različiti historijski izvori. U periodu u kojem je Ömer Seyfettin živio na području Bugarske muslimansko stanovništvo prolazilo je različite oblike mučenja. Pored prisilnog iseljavanja i ubijanja, Bugari su vršili prisilno pokrštavanje muslimana u istočnoj i pirinskoj Makedoniji.²⁰

Izvori bilježe da su sveštenici Bugarske pravoslavne crkve, u vrijeme „deosmanizacije Balkana“ koje se dešavalo u vremenu od 1912. godine do 1941. godine, poslani u muslimanska sela na tim lokalitetima kako bi vršili prisilna pokrštavanja stanovnika. Izvori također, prikazuju i način na koji je vršeno pokrštavanje. Muslimani su najprije grupisani, a zatim su dobivali nova pravoslavna imena, koja su bila neka od imena iz bugarske historije. Najprije su poprskavani „svetom vodicom“, a zatim su bili prisiljeni jesti komadić svinjskog mesa, što je simboliziralo njihovo odvajanje od islama u kojem je zabranjeno konzumiranje svinjskog mesa.²¹

²⁰Bandžović, str.198.

²¹ Ibid

Svi pokršteni stanovnici su nakon ovog procesa morali zbaciti fesove sa glave, a muslimanke su bile dužne otkriti svoja lica. Neki muslimani su, da bi se spasili mučenja bugarskih vojnika i pokrštavanja, izvršili samoubistva. Četiri muslimana iz Berova se tako objesilo u svojim kućama²².

Na isti način na koji to bilježe i izvori, Ömer Seyfettin u svojim pripovijetkama želeći naglasiti važnost očuvanja nacionalnog identiteta i razumijevanja vjerskog identiteta koji kao takav nije prihvatljiv evropskom konceptu kojem se Turci kontinuirano pokušavaju dodvoriti, prikazuje mučenje muslimana u bugarskim selima, te u fokus stavlja ženu i njenu čast.

5.2.2 Značenje jezika i imena u formiranju nacionalne svijesti

Nacionalno buđenje u svakom smislu, kako u samopercepciji i odnosu prema državi, tako i u smislu vraćanja vlastitom jeziku, Ömer Seyfettin je prikazao u pripovijetki "*Primo Türk Çocuğu*".

Primo je dijete oca Turčina i majke Italijanke. Primo nosi strano ime i ne poznaje čak ni osnove turskog jezika, čime Seyfettin ukazuje na značaj jezika u formiranju nacionalnog identiteta. On u školi susreće dječaka Turčina, koji nosi tursko ime Orhan i poznaje turski jezik. Primo za razliku od Orhana koji je svjestan svog, kao i nacionalnog identiteta svojih predaka, uporno poriče da je on Turčin.

- *Zar ti otac nije Turčin?*

Primo je malo pocrvenio. Zašto pitaš?

- *Pitam, zašto poričeš? Zar tvoj otac nije turski inženjer?*

Jeste...

- *Onda si i ti Turčin*²³

²²Ibid

²³ „Senin baban Türk değil mi?

Primo biraz kızardı. Niçin soruyorsun?

- Soruyorum, niye inkar ediyorsun? Senin baban Türk mühendisi değil mi?

Evet...

- O halde sen de Türksün!...“ Seyfettin, str. 182

Kenan, Primov otac je inženjer, Turčin, oženjen Italijankom po imenu Grazia. Grazia i njena porodica prihvataju Kenana kao takvog sve dok je on nesvjestan svog nacionalnog identiteta i dok ga je moguće identificirati kao Grka. Potaknut uviđanjem zapadnjačkog licemjerja nakon italijanske invazije na Tripoli, Kenan postaje svjestan odnosa Zapada prema Turcima. Zatim se prisjeća turskog junaštva, junaštva svojih djedova i oca, te tako sam osvještava vlastito plemenito porijeklo.

Nakon svog nacionalnog osvještavanja Kenan se odlučuje vratiti životu u svojoj domovinu i tu ostati sa suprugom Graziom i sinom. Kada supruzi iznosi svoje ideje, supruga odbija selidbu objašnjavajući kako ona ne može nikada prihvatiti da pripada turskom divljaštvu:

A ako ostaneš, više nećeš biti Italijanka.

Šta ću biti?

- Turkinja.

Turkinja? Ja?

- Da ti...

To je nemoguće. Ni mrtva ne bih bila Turkinja. Ne prihvatam divljaštvo.

-Turci nisu divljaci. Italijani koji su lopovi i gusari su istinski divljaci.

Ne, to su Turci.²⁴

²⁴- Hem sen kalırsan artık İtalyan olmayacaksın.

Ya ne olacağım?

- Türk.

Ben mi Türk?

- Evet sen...

Mümkün değil. Ölürüm de Türk olmam. Vahşiliği kabul etmem.

-Türkler vahşi değildir. Asıl vahşi, hırsız ve korsan olan İtalyanlardır.

Hayır Türklerdir. Ibid, str. 185

Kroz navedeni dijalog dvoje supružnika, odnosno Turčina i žene Evropljanke, Ömer Seyfettin je prikazao na koji način licemjerni Zapad percipira Turke, dok istovremeno svjesno vrši prodore na Istok, ubijajući i pljačkajući sve one koji govore drugi jezik i imaju različita vjerska uvjerenja.

Također, autor poseban akcenat stavlja na to da je svaki Turčin u očima stanovnika Zapada poželjan sve dok se odriče vlastitog nacionalnog identiteta. Čim postane svjestan svog porijekla, ali i odnosa Zapada prema Istoku, on tada postaje divljak i nepoželjan. To će Ömer Seyfettin posebno potcrtati simbolikom razvoda Kenana i Grazie, koja radije bira rastanak od svog supruga i njihovog djeteta, nego suprugovu ponudu da ostane sa njim u Turskoj i živi kao Turkinja.

Značaj jezika i imena u nacionalnom identitetu pojedinca autor je naglasio i tako što je u drugom dijelu pripovijetke "*Primo Türk Çocuğu*" ime dječaka Prima koji se do tada zvao italijanskim imenom u značenju pridjeva „Prvi“, promijenio u Oğuz.

Naziv pripovijetke također ima posebnu simboliku Naime, "*Primo Türk Çocuğu*" može se promatrati kao sintagma sastavljena od italijanskog pridjeva Primo (prvi) i druge genitivne veze *Türk Çocuğu* (tursko dijete).

Znakovito je i što je novo ime koje je odabrao Primo upravo Oğuz, odnosno ime veže se za Oğuzkana ili Oğuz-hana (Oğuz Kağan) koji je u turskoj i altajskoj mitologiji predak Turaka. Također on je protagonist poznatog epa Oğuz Kağan koji je nastao u 2. stoljeću pr.n.e., a zapisan je tek u 18. stoljeću.²⁵

To je ep, odnosno destan u kojem se ne govori samo o jednoj ličnosti, nego o turkijskom shvatanju života. Prvi dio ovog epa govori o formiranju njegove ličnosti koja ima oblike nadnaravnog, u drugom o tome kako se proglasio kağanom i zavladao svijetom, dok se u trećem govori o uspostavljanju i razvoju njegove države koju ostavlja u nasljeđe svojim sinovima pokazujući primjer pravedne diobe i upravljanja državom.²⁶

²⁵Do danas su sačuvane četiri rukopisne verzije epa pod nazivom Oğuz Kağan Destanı, a najstarija je zabilježena na ujugurskom jeziku i pismu. Nametak, str. 17

²⁶Ibid, str. 18

5.2.3 Uloga religije u formiranju nacionalnog identiteta

Za autora je religijska pripadnost važan segment života pojedinca i kolektivnog identiteta. Međutim, u korpusu koji je predmet analize, autor ni u jednoj pripovijetki nije izričito iznio svoje vjerske i ideološke principe, ali je naveo suprotstavljene koncepte onoga što Islam zaista predstavlja i onoga što se sureće u praksi .

O ljepoti Islama autor kazuje u priči „*İlk namaz*“ u kojoj glavni protagonist, ujedno i narator priča o svojim prvim sabah-namazima i ljepoti dočekivanja zore uz molitvu. Snagu njegovog izričaja dodatno pojačava to što narator vraćajući se u to doba, čezne za prošlim vremenom i pripovijeda o prolaznosti života:

Ona je učila dovu, a mahrama kao da joj je titrala dok je pomijerala usne. Odmahnula je glavom, nakon što je završila dovu, rekla mi je ono što i dalje pamtim:

Prvo reći da si zahvalan Bogu što te je stvorio u Islamu. Zatim traži da se unište neprijatelji naše domovine. Zatim traži da svi Muslimani koji trpe nepravdu, koji su u teškom stanju, koji su bolesni, koji su u teškoj materijalnoj situaciji što prije oporave. A tek na kraju traži za sebe, traži ono što je najbolje za tebe, traži da ne padneš pod utjecaj šejtana.²⁷

Kroz pripovijetku „*Beyaz Lale*“ autor oslikava razliku između vjernika i nevjernika, odnosno, onih koji su živjeli u skladu sa islamom i njegovim temeljnim principima te sa druge strane, onih koji su vršili nasilje. Bugarski vojnici provode sistemsko nasilje nad ženama, a žene, iako potlačene i ugnjetavane izlaze kao moralne pobjednice.

²⁷ O duâ ediyor ve dudakları hareket ettikçe baş örtüsü de ihtizâz eder gibi oluyordu. Başını salladı, duâsını bitirdikten sonra, daha hâlâ hatırımda:

— Evvela İslam olduğum için ey cenâb-ı vâcibül-vücut hazretleri sana hamd ederim, de... Sonra vatanımızın düşmanlarını perişan etmeni senden istirham ederim, de... Sonra da bütün eziyet çeken, hasta olan, felakette bulunan, fakir olan Müslümanların selamet ve sıhhatlerini senden temeni ederim, de... Kendin için, kendi iyi olman ve şeytanın yalanlarına aldanmaman için duâ et! Ibid, str. 20-21.

Ove žene, koje nikada nikome nisu otkrile svoja lica osim muževima, očevima i braći, nisu mogle poslušati ovu strašnu naredbu. Vojnici su ih udarali kundacima, kidali im plahte i prekrivače, ali nisu uspjeli skinuti niti jednu..²⁸

Žene u ovoj pripovijetki, iako su svjesne da će ih opiranje naredbama odvesti u sigurnu smrt, biraju čuvanje svoje čednosti. Jedini odgovor koji dobivaju vojnici koji im naređuju da skinu svu svoju odjeću jeste to što žene u pomoć dozivaju Boga i tako pokazuju svoj odnos prema životu i smrti, odnosno ljudskoj sudbini, kao nečemu što je van ljudskog dometa, ma koliko pojedinac bio u poziciji moći.

O različitoj percepciji svijeta žena prikazanih u ovoj pripovijetki, koje su život provele kao vjernice i koje radije biraju sigurnu smrt nego poniženje, i zločinaca koji, osim što ubijaju žene kako bi demonstrirali svoju nadmoć, imaju potrebu i sknaviti pojam vjere i ismijavati ga, najbolje govori autorov opis situacije u kojoj žena kojoj vojnici razdiru stomak prije nego što će je baciti u plamen, poziva u pomoć Boga, a vrhovni komandant odgovara na to tako što sebe poistovjećuje sa božanstvom:

Previjala se uzvikujući: 'Bože, Bože, Bože...'

Radko je, smijući se, odgovarao svojoj žrtvi: 'Bog sam ja. Bog sam ja...'.²⁹

Najupečatljiviji primjer smješten je u samom raspletu ove pripovijetke kada djevojka po imenu La'li (Lale), zarobljena u svom vlastitom domu odlučuje skočiti kroz prozor kako bi sačuvala svoju čednost, a samim tim i čistotu svoje države i identiteta pred zločincem koji sistemski i planski ponižavanjem žena ponižava cijelu društvenu zajednicu i naciju kojoj te žene pripadaju.

²⁸Ömürlerinde kocalarından, babalarından, kardeşlerinden başka kimseye yüzlerini açmamış olan bu kadınlar, bu korkunç emre itaat edemiyorlardı. Komitalar dipçiklerle vuruyorlar, çarşafların, yeldirmelerini yırtıyorlar, fakat bir tane olsun soyamıyorlardı, Seyfettin, str. 309

²⁹Allah, Allah, Allah... diye kıvranıyordu. Radko gülerek: -Allah benim, Allah benim... diye kurbanına cevap veriyordu. Ibid, str.311

6. ODNOS PREMA „DRUGOM“

Veoma je zanimljiv način na koji Ömer Seyfettin tretira pojam “drugog”. Pojam “drugog” u svakoj od pripovijetki oslikan je kroz različit karakter. U nekim pripovijetkama „drugi“ je druga nacija, u nekim je to žena, dok je u nekima to prikaz duštvene zajednice naklonjene evropskim konceptima vrijednosti.

Za autora sve što nije izvorno tursko predstavljeno je kao “drugo”. Prije svega “drugo” je u priči “*Hürriyet bayrakları*” prikazano kroz analizu likova koji pripadaju drugim nacijama i državama u okviru Osmanskog carstva. Kako je već ranije navedeno, Ömer Seyfettin kontinuirano u svojim pričama apeluje na svijest stanovništva ali i onih koji donose političke odluke da oni “drugi” Osmansko carstvo ne doživljavaju svojim i da je koncept osmanizma nešto što ne može trajno opstati jer ga oni “drugi” smatraju stranim i neprijateljskim. U tim pripovijetkama se uviđa da Ömer Seyfettin nije neko ko je protiv Evrope i evropskih vrijednosti, ali smatra da se od drugih nacija i kultura treba preuzeti sve ono što je dobro, odnosno, sve ono što je napredno u smislu nauke i razvoja, s tim da se istovremeno ni na koji način ne smije ugroziti vlastiti identitet i odreći tradicije.³⁰

„Drugi“ je u pripovijetki “*Primo Türk Çocuğu*” utjelovljen u lik Grazie, majke glavog lika Prima i supruge njegovog oca Kenana. U njen lik utkan je koncept Zapada i zapadnog svijeta, dok je Kenan kao otac simbol „naivnog“ Osmanskog carstva kao i turske nacije koja se zbog krize svog nacionalnog identiteta ali ujedno i vjerskog i kulturnog identiteta dovela u podređen položaj.

Njihov „miješani brak“ može se tumačiti kao Seyfettinov prikaz kompromisa kojem je podlegla turska nacija koja je prihvatila sve ono „drugo“ odričući se vlastitog. To se najbolje uočava u samom uvodu gdje se jasno vidi da Grazijin otac ne prihvata Kenana sve dok ga Grazia nije slagala da je on zapravo Grk.

³⁰ Muzaffer Uyguner, *Ömer Seyfettin Bütün Eserleri - Dil Konusunda Yazılar*, Bilgi Yayinevi, 1989

Kenan kao Turčin je poželjan u porodici, ali i poželjan supružnik sve dok se prilagođava onome što od njega traži supruga i njena porodica, tj. sve dok se podliježe evropskim konceptima života, kulture, tradicije i drugih vrijednosti.

Međutim, čim Kenan donosi čvrstu odluku da će se "prisjetiti" svojih predaka i korijena, te vratiti svojim temeljnim vrijednostima, njegova supruga to ne može prihvatiti, čak mu otvoreno kazuje svoje mišljenje o Turcima i cijelom istočnom svijetu:

Ne mogu prihvatiti divljaštvo.³¹

Ukoliko se, s druge strane lik žene Grazie u pripovijetki *“Primo Türk Çocuğu”* ne posmatra kroz preneseno značenje kao evropski koncept naspram osmanskog, već samo kao žena italijanskog porijekla, ponovo se može uvidjeti Seyfettinov odnos prema „drugom“.

Grazia, za razliku od drugih ženskih likova kakva je majka u pripovijetki *„Ilk namaz“* ili žena u pripovijetki *„Beyaz Lale“* koja sebi oduzima život kako bi sačuvala svoju čast i ponos, ali i čast svog oca, porodice i cijele nacije, jeste žena koja odbija svoju porodicu smatrati prioritetom te ostavlja supruga i dijete u želji za „blještavim životom Zapada“.

Na potpuno isti način Seyfettin se dotiče „drugog“ i kroz lik žene u pripovijetki *„Erkek Mektubu“*. Ova pripovijetka pisana je u formi pisma koje pripovijedač piše svom prijatelju kazujući o tome kako je žena koju je volio njegov život pretvorila u potpuni haos.

On ženu opisuje kao osobu zapadnjačkih manira, koja je stekla zapadnjačko obrazovanje, te čiji su svakodnevni postupci odraz poimanja uloge žene na Zapadu. Kao takva, ona je razmažena, svom suprugu ne pruža mir i sigurnost u vlastitom domu, već kontinuirano zahtjeva brigu i udovoljavanje njenim prohtjevima. Ponovno se zaključuje kako Seyfettin ovakvim opisom žene kao „drugog“ koje je nastalo u procesu neadekvatne vesternizacije, apeluje na tursko društvo da se vrati svojim izvornim tradicionalnim vrijednostima, pa tako i vrijednosti tradicionalne porodice kao zajednice

³¹ „Vahşiliği kabul etmem“, Ibid, str. 185

muškarca i žene u kojoj je muškarac stub porodice, a žena vladarica domaćinstva i osoba koja kuću pretvara u dom kao mjesto topline, sigurnosti i ljubavi.

O tome svjedoče i posljednji dijelovi ove pripovijetke u kojima pripovjedač propituje svoj život, svoje vlastite izbore i situaciju u kojoj se nalazi:

Dok svaki vrisak razdire moju iznutricu, imam potrebu derati se, vrištati i vikati na sav glas: „Ah gdje je ta smirena, skromna, ljepuškasta i blaga žena.”³²

O tome na koji način Seyfettin promatra koncept „drugog“ jasno svjedoče i pripovijetke u kojima narode i nacije nastanjene u Osmanskom carstvu u to vrijeme otvoreno smatra „drugim“. U pripovijetki „*Hürriyet Bayrakları*“ osim što iskazuje svoj odnos prema osmanizmu kojeg smatra neodrživim, i promatra ga samo kao „modus vivendi“ odnosno način opstanka i zajedničkog života koji se zasniva na ustupcima i prilagođavanju zajednica koje su po svim svojim temeljnim karakteristikama u potpunosti različite, autor se osvrće i na način na koji funkcioniraju i razmišljaju oni „drugi“. Jedan od najočitijih primjera jeste odgovor Bugarina kojem se obraćaju glavni likovi pripovijetke „*Hürriyet Bayrakları*“ kada ga susreću na ulazu u selo.

Pripovijedač i njegov sagovornik krajnje se učtivo obraćaju jednom Bugarinu koji je radio na obližnjoj njivi. Pored toga što upotrebljavaju učtivi izraz koji se u turskom jeziku koristi kako bi govornik sa svojim sagovornikom uspostavio bliskost i solidarnost, dodatnu naklonost i želju za bliskošću i zajedništvom mu iskazuju upotrebom lekseme “gospodin” na bugarskom jeziku.

*Ugodan rad, gospodine*³³

Međutim, iako bugarskom radniku na njivi dvojica Turaka pristupaju učtivo, on im odgovara oštrim tonom i jednom rečenicom, pokazujući na taj način da im se obraća sa pozicije “drugog” iskazujući svoj prezir prema svemu što je osmansko i što smatra stranim iako zvanično potpada pod okrilje osmanske države kao njen stanovnik:

³² “Çiğliklar asab-ı semiyemi parçalarken 'Ah neredesin lenfatik, sakin, mutavassit, az güzel, az hisli bir kadın?...’ diye haykırmak, bağırarak, çırpınmak istiyorum.” Ibid, str. 41

³³Kolay gelsin gospodin, str. 237

*Ne znam turski bre!*³⁴

Napisavši tu rečenicu na bugarskom jeziku kao riječi bugarskog stanovnika, Seyfettin još jednom potcrtava svoju tezu o tome kako pripadnici niti jedne nacije, osim Turaka, Osmansko carstvo ne doživljavaju svojim. Shodno tome, oni odbijaju koristiti turski jezik i to otvoreno pokazuju. Seyfettin na ovaj način ciljano ukazuje na razliku u turskom odnosu prema Zapadu i odnosu Zapada prema Turcima, iako Turci konstantno čine kompromise da se dodvore Evropi.

Zanimljiv je i etnonim koji autor koristi kako bi prikazao bugarskog zemljoradnika, opisujući ga kao *Osmanlı-Bulgar*³⁵ (Osmanski Bugarin).

Odnos prema „drugom“ prikazan je i u pripovijetki „*Bahar ve kelebekler*“, ovaj put Seyfettin to čini tako što prikazuje sukob generacija između starije žene i njene unuke.

Unuka kao pripadnik mlađe generacije čita francusku knjigu, a njena nana joj postavlja pitanje o sadržaju knjige koju čita. Unuka kazuje nani kako su tema knjige „Turkinje – žene koje su lišene radosti života“. Taj odgovor nanu čini tužnom, te joj odgovara kako Turkinje nikada nisu bile žene koje su lišene radosti, i da su za razliku od nove generacije upravo one te koje su uživale u svakom danu:

*'Žene koje su lišene radosti i sreće su Turske žene?', rekla je, 'Ne ne!' Turske žene nikada nisu lišene radosti i sreće. Vi ste ti koji su lišeni radosti i sreće. Žene danas... Pokvarene ste. Uopće ne ličite na svoje nane. O, kako smo bile sretne kad smo bile mlade!...Proljeće, to nekadašnje proljeće, činilo nas je ludim od radosti. Zar gavi sad ne vidite? Padate na ove otrovne knjige, postajete tamni, uvehli, opaki, strašni i nepodnošljivi stvorovi.*³⁶

³⁴*Neznam Türkçe bre* Ibid

³⁵Ibid

³⁶Sevinçten, saadetten mahrum kadınlar, Türk kadınları mı? dedi, hayır hayır!

Türk kadınları asla sevinçten, saadetten mahrum değildirler.

Sevinçten, saadetten mahrum olanlar sizsiniz. Şimdiki kadınlar...Siz bozuldunuz. Siz büyükannelerinize benzemediniz.

Ah, biz...gençken ne kadar mes'ut idik!Bahar, şu arkamdaki bahar, bizi sevinçten deli ederdi. Şimdi siz bunları görmüyor musunuz?

Nakon iznošenja tih stavova o razlikama između dva vremena u percepciji životnih ljepota i njegove suštine, nana pravi komparaciju između načina stasavanja mladih generacija u vremenu u kojem autor piše ovu pripovijetku i vremenu kad je ona bila mlada. Na taj način autor jasno pokazuje svoj odnos prema „drugom“, ali ne u smislu kada je „drugo“ izvan njegove društvene zajednice, već već u smislu da se u njegovu društvenu zajednicu strani elementi integriraju kao dio svakodnevnog života i na taj način dovedu do promjene ustaljenih tradicionalnih vrijednosti u svakom pogledu.

Učili smo napamet gazele Fuzulija i Bakija. Nekada smo razumjeli “Mesneviju”. Pravile smo savršenerime, uzajamno recitirale poeziju se s našim muževima i činile da nam se dive zbog našeg pamćenja, pameti i inteligencije. U to vrijeme najveće pohvale za ženubile su da je dobrog ahlaka, da je pristojna, da je pjesnikinja i da je mudra. Sada vi, koje stasavate u rukama franačkih guvernanta, ne prepoznajete ljepote vlastitog jezika, učite druge stvari o drugim državama. Što više želite sličiti njima, to se više udaljavate od sebe, mrzite svoje okruženje i uistinu ste lišene radosti i sreće. Ah!...Baci tu knjigu!³⁷

Ömer Seyfettin je na sebi svojstven način nastojao detektovati društvene probleme i nedostatke vremena u kojem je živio, te svojim pripovijetkama indirektno apelovati na njihovo rješavanje. Iako su to prvenstveno bili problemi vezani za neadekvatnu vesternizaciju turskog društva, od krize nacionalnog identiteta, preko jezičkog i vjerskog identiteta, autor se osvrće i na vrijednosti tradicionalnog odgoja i porodice, ali i mnoge druge.

Jedna od specifičnosti analiziranog korpusa jeste i ta da autor kritizira školstvo u periodu u kojem je živio, odnosno, krizira upotrebu fizičkog kažnjavanja učenika u priči „Falaka“.

Siz bu zehirleyici kitaplar üzerine düşüyor, kararıyor, soluyor, soluyor, hırçın, berbat, tahammül olunmaz bir mahluk oluyorsunuz. Ibid, str.117

³⁷ Fuzûlî'nin, Bakî'nin gazellerini ezberlerdik. “Mesnevi”yi anlardık. Mükemmel seci'ler, kafiyeler yapar, kocalarımızla müşaare eder, hafızamıza, zekamıza, nüktelerimize onları hayran ederdik.

O vakit, bir kadın için, en büyük medih: “Fâzıla, edibe, şâire, âkile...” idi.

Şimdi siz, Frenk mürebbiyeler elinde büyüyor, kendi lisanınızın güzelliklerini tanımıyor, başka memleketlerin, başka şeylerini öğreniyorsunuz.

Onlara benzemek istedikçe, kendi benliğinizden uzaklaşıyor, etrafınızdan nefret ediyor, hakikaten sevinçten, saadetten mahrum kalıyorsunuz. Ah!...At elinden o kitabı! Seyfettin, str. 117.-118.

Ömer Seyfettin smatra da je školstvo kao takvo disfunkcionalno, a da upotreba fizičke kazne ne doprinosi poboljšanju usvajanja novih znanja i vještina.

Također, u pripovijetki "Tuğra", za razliku od mnogih pripovijetki u analiziranom korpusu, autor ne govori o jednom specifičnom događaju ili o društvenoj pojavi ili fenomenu, već je glavna tema unutarnji obračun pojedinca koji boraveći u birtiji propituje život, razmišljajući o hedonizmu i njegovim prolaznim vrijednostima. Za Seyfettina, i hedonizam je društveni problem. Indirektno, on jasno ukazuje na to da je i alkohol, koji pojedincu služi kao pomoć kako bi odbacio tugu i svoja razmišljanja, također problem.³⁸

Pored toga što je Ömer Seyfettin u komparaciji Istoka i Zapada nerijetko pribjegavao kritiziranju preuzimanja zapadnih običaja u svim sferama društva i društvenog organiziranja, pa tako i u porodičnim odnosima, ipak u pripovijetki „Aşk Dalgası“, kritizira ugovorene brakove i općenito društvene odnose između muškaraca i žena.

Iako se Ömer Seyfettin u svim analiziranim pripovijetkama jasno deklarira kao tradicionalan čovjek koji njeguje ustaljene norme vezane za porodicu kao stub društva, on u pripovijetki „Aşk Dalgası“ kroz dijalog dva prijatelja koji se susreću na istanbulskom trajektu, iznosi ne samo svoje negodovanje po pitanju ugovorenih brakova i činjenice da se brakovi u turskom društvu ne temelje na ljubavi, već se osvrće i na ukupni položaj žene u društvu koji je, prema mišljenju jednog od dva prijatelja, iznimno loš.

U svom osvrtu na ugovorene brakove, autor kroz stavove jednog od dvojice prijatelja, kazuje o tome da je iznimno problematična činjenica da porodice za svoje sinove vrlo često biraju djevojke koje nisu pretjerano lijepe i pametne, a da onim suprotnim kontinuirano pronalaze nedostatke.

*Ljepota ih plaši. Zbog toga, devedeset posto djevojaka koje ne mogu naći muža u Istanbulu i ostaju kod kuće jesu one najljepše, najšarmantnije i najslade djevojke*³⁹

³⁸Vidi Seyfettin, str. 87

³⁹Güzellikten dehşetle ürkerler. Bunun için İstanbul'da koca bulamayan, evde kalan kızların yüzde doksanı en güzeller, en cazibeliler, en sevimlilerdir.Seyfettin, str. 202

Posebno ističe da je problem što provodadžije (*görücü kadınlar*⁴⁰) vrlo često ciljano odaberu manje lijepu i pametnu ženu zbog straha da će se njihovi sinovi, braća i rođaci zaljubiti u nju, sa njom izgraditi zajednicu i život, te tako narušiti ustaljeni porodični sistem.

*Jadne lijepe turske djevojke ne dopadaju se provodadžijama. One kazuju: "Oh, sestra je jako lijepa, ali zna previše kao vrag... Želimo dobiti djevojku za našeg sina, a ne sliku." Nekima nalaze mane poput evropskog stila, drugima mršavosti, a trećima da izazivaju svađe*⁴¹

Ömer Seyfettin, kroz razmišljanja jednog od svojih likova, problematizira uvriježeni pristup sklapanju braka, odnosno to što se muškarci i žene nemaju priliku nigdje susresti, zaljubiti i izgraditi odnos iz kojeg će se razviti ljubav. S druge strane, navodi da svi oni pojedinci koji su odlučili odbaciti ustaljeni koncept separacije muškaraca i žena, bivaju proglašeni previše europeiziranim, što prema njegovom mišljenju nije tačno. Zanimljivo je to što se, u analizi ove specifične pripovijetke javlja nedoumica da li su navedeni stavovi ujedno i autorovi stavovi, s obzirom da je u pričama poput „Erkek Mektubu” i “Primo Türk Çocuğu” jasno i nedvosmisleno ukazao na svoje neslaganje sa usvajanjem koncepta evropskih vrijednosti i prisilnom vesternizacijom koja kao takva narušava sve temelje turske društvene zajednice. Položaj žene u turskom društvu, možda je jedina tema gdje je autor nedosljedan jer na nekim mjestima uzdiže skrušene i potčinjene turske žene kao primjere moralnih uzora, dok na nekim pak, direktno ili indirektno kazuje da želi da one ipak izađu u javnost i upoznaju se sa muškarcima.

⁴⁰Žene koje odlaze u posjetu djevojci prije nego je predlože za buduću suprugu mladiću kojem se ugovara brak, Najčešće su to ženski članovi najuže obitelji, majka ili sestra.

⁴¹Bu zavallı güzel Türk kızlarını görücü hanımlar beğenmez. "A, kardeş çok güzel ama, şeytan gibi çok bilmiş... Biz oğlumuz ecinni değil kız almak isteriz." derler. Kimine alafranga, kimine sıska, kimine şirret gibi kusurlar bulurlar, Seyfettin, str. 202

7. ZAKLJUČAK

U ovom radu analizirane su društvene prilike prikazane u pripovijetkama Ömera Seyfettina. Kao korpus korištena je zbirka pripovijetki „Ömer Seyfettin Bütün Eserleri Hikayeler – 1“. Tu zbirku čine pripovijetke različite tematike, prožete opisima i razmišljanjima o društvenoj zajednici u kojoj je Seyfettin živio, pisao i stvarao.

S obzirom na to da je Ömer Seyfettin značajan vremenski period proveo u vojnoj službi izvan sjedišta Osmanske države, vrlo je rano počeo uviđati manjkavosti administrativnog sistema, kao i činjenicu da pojedinci koji nisu nikada ili su veoma rijetko napuštali centar, nemaju uvid u to da koncept osmanizma prihvataju samo Turci. Stoga, on ističe da je Turcima neophodan proces nacionalnog buđenja i osvještavanja koji su sprovele sve druge nacionalne zajednice u okviru Osmanskog carstva. Ömer Seyfettin ukazuje na to da druge nacionalne zajednice Osmansko carstvo ne doživljavaju kao svoju domovinu, već kao osvajača, te da mnoge od tih zajednica prema Osmanskom carstvu ne osjećaju nikakvu pripadnost već naprotiv neprijateljstvo i čekaju pogodan trenutak da se osvete neprijatelju. Događaji u vremenu u kojem je autor živio, ali i za vrijeme njegovog djelovanja potvrdili su da su se mnoge opservacije spomenutog autora potvrdile kao tačne. U pripovijetkama Ömera Seyfettina dominiraju dvije teme. Tematiziranje društvenih prilika u državi u kojoj je živio, te vizija s idealnog sistema u koji vjeruje i koji zagovara. Međutim, on ne kudi političke lidere, niti politički pristup direktno, već ukazuje na to da u pokorenim državama i među pokorenim narodima ne postoji nikakav osjećaj blagonaklonosti prema Turcima i Osmanskom carstvu, te da se ne treba živjeti u zabludi da je Osmansko carstvo unificirana država koju svi njeni stanovnici doživljavaju svojom.

Pored nedostatka jasno definiranog nacionalnog identiteta, koji često povezuje i sa vjerskim i jezičkim identitetom, Ömer Seyfettin se ne usteže otvoreno kritizirati opću pojavu prihvatanja evropskih vrijednosti. Seyfettin se ne protivi evropskim vrijednostima, međutim, smatra da se od drugih nacija i kultura treba preuzeti sve ono što je dobro i napredno u kontekstu nauke i razvoja, ali da se istovremeno ni na koji način ne smije ugroziti vlastiti identitet i odreći se tradicije.⁴²

⁴² Uyguner, str. 73

Autor se u svojim pripovjerkama posebno osvrće i na položaj žene u osmanskome društvu. Ömer Seyfettin zagovornik je tradicije i sklon je kritiziranju vesternizacije žena i samim tim narušavanju sklada porodičnih vrijednosti, međutim, istovremeno se može uvidjeti da u pojedinim pripovijetkama poziva i na to da žena treba izaći van granica svog doma i preuzeti svoju ulogu u javnom životu. Shodno tome može se naslutiti da je smatrao kako bi upravo žena mogla biti pokretač očuvanja tradicionalnih vrijednosti, jer bi za razliku od prozapadno orijentiranih žena, tradicionalna turska žena promovirala porodicu kao temelj opstanka i razvoja društvene zajednice.

Iz analiziranih pripovijetki jasno se može uočiti da Ömer Seyfettin nije bio samo promatrač društvene stvarnosti, niti osoba koja je iz društvene zbilje samo crpila inspiraciju za svoje književno-umjetničko djelovanje, već je autor koji je sebe vidio kao kreatora društvenih odnosa. U tom kontekstu Ömer Seyfettin se smatrao dužnim da kritizira nedostatke svoje društvene zajednice i svojim stvaralaštvom apelira na promjene društvene stvarnosti i suočavanje s aktuelnim problemima.

LITERATURA

1. Bandžović, Safet. *Ratovi i demografska deosmanizacija Balkana (1912.-1942.)*, u: Prilozi br. 32, Institut za Istoriju, Sarajevo, 2003., 179-229. str
2. Marinković, Mirjana. „Doprinos Omera Sejfetina standardizaciji turskog jezika“ u: *Komunikacija i kultura online*, br. 8, 2017., 105.-116. str.
3. Nametak, Fehim.. *Historija turske književnosti*, Orijentalni institut, Sarajevo, 2013., 528 str.
4. Seyfettin, Ömer. *Dil Konusunda Yazılar*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1989., 177 str.
5. Seyfettin, Ömer. *Bütün Nesirleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2018., 1104 str.
Dostupno na: [Ömer Seyfettin Bütün Nesirleri ücretsiz indir • TrendKitaplar Kütüphanesi \(brandeurs.ru\)](#)
6. Tuna, Murat., „Makale ve Günlüklerinden Hareketle Ömer Seyfettin’in Görüşleri Üzerine, Bir Değerlendirme“, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, Türkiye Dil ve Edebiyat Derneği, İstanbul, 2020., 127.-157. str.
7. Uyguner, Muzaffer. *Ömer Seyfettin Bütün Eserleri - Dil Konusunda Yazılar*, Bilgi Yayınevi, 1989., 177 str.

Internet izvori:

<https://www.terimbul.com/Musaare-nedir-hakkinda-bilgi> Pristupljeno: 12.07.2022.

A. PRILOG

Prvi namaz

Oh, kako je bilo hladno jutros. Kada sam izašao iz topline svog kreveta, osjetio sam veliku hladnoću kada sam obukao papuče koje su sinoć pokupile svu hladnoću ovog svijeta, dok su se lude oluje borile sa prijetećim vjetrovima. Moja služavka je naravno spavala, nisam imao srca da je dižem iz toplog kreveta na ovako jakoj hladnoći. Otvorio sam vrata svoje sobe. Oštre i nemilosrdne zime koje su dolazile iz vana, osinule su moje lice i ruke. Poslije ovih nemilosrdnih šamara zasukao sam rukave. Uzeo sam abdest. Kada sam se vratio u sobu, neka lažna toplota obuzimala je moje ruke ispod peškira, lice i mokr potiljak, baš poput utjehe. Lect-i sadik se još nije bio probudio. Mutno crvena vedrina neba prije nego što mrak padne rasla je i širila se tako što se probijala kroz brze noćne barijere. Otišao sam do prozora. Sve kuće ispred mene su bile izgrađene od kamena i beživotno su stajale kao da potiskuju knjževne noćne more iz kojih se ne mogu probuditi. More se budi bisernom tamno plavom bojom, koja je bijelim talasima na maglovitim obalama podvlačila crtu koja je podrhtavala sa nestalim sjenama uoči same zore.

Mala i trošna munara od stare džamije među kućama je bila siromašna i ponizna, ali koja se sa svom svojom naklonšću prema duhovnosti pružala prema nebu i dalje je bila prazna. Kasnije... Ova minuta je trajala vječnost, a kroz cijeli njen završetak u tami sivo mrke boje, razuzdano poput tekućine i ozareno crvenoj bojom se vidjelo šerefe munare gdje se začu slabašan ezan mujezina.

Dobro sam se zabundao. Bio sam promrzao od hladnoće i zamišljen, potišten u ovoj planeti, ne zaboravljajući na spomen Božanskog govora u dubini svoje duše je osjetio drhtanje i slast duhovnosti i strah dok je slušao ezan. Već petnaest godina od kako ustajem na ranu molitvu sabah namaz, razmišljam o svom prvom sabah namazu. Ah, prije petnaest godina...

Sad sam daleko od utjehe, daleko sam od svoje majke koju volim najviše na svijetu, nad kojom bih sklopčao ovo časno tijelo i evo ponovo je spominjem kad me je prije petnaest godina budila na moj prvi sabah namaz.

Vjerovatno je i tada bila ovakva zima. Dok sam spavao na malom krevetu u maloj sobi pored njene, milujući me po kosi nježnom rukom i nježnim tankim prstima prozborila je:

Hajde Omere ustani, ustani dušo moja.

Ja bih otvorio oči. Mala noćna lampa koja je gorila na malom random stolu u ćošku, ah to ne mogu zaboraviti, bila je to majčina glava. Osvjetljavala je tamu bijelih zavjesa od linoleoma i moju sobu sa dva prozora. Mrtvim zelenim očima je gledala u mene.

Ali majko jos je noć.....

Poljubivši me opet u isto mjesto, u kraj lijeve obrve govoreći:

Ne dušo moja, dvanaest je sati, kasnije će vrijeme proći.

Podizala bi me sa kreveta. Obukao bih male futrovane pape, pomazio oči pesnicama i pratio ju. Brzo bismo sa mračnog kauča prešli u njenu sobu. Crna i nemirna peć koja je izgledala kao crnac sa prekriženim nogama, gorila je tutnjajući.

Ah..... I Pervin je ustala.....

Pervin je bila naša služavka. Spustila je na peć žutu posudu koju je držala u rukama. Uopće nisam sumnjao da će ona ustati. Mama je govorila:

Pervin ustaje svako jutro.

Ja koji nikad nisam ustajao, iznenadio sam se da ona ustaje svako jutro. Skinuli su mi džemper, povukli rukave. Čučnuo sam pored posude za abdest, a mama je stavila malu stolicu ispod mene govoreći mi da se tako umaram. Sjeo sam na nju.

Hajde, prouč bismilu.....

Pervin mi je poljevala vodu po rukama, a mama stajala više glave:

Lice..... sada ruke, opet tri puta..... šaputala je zaboravivši se.....

A! Mesh po glavi?.....

Ponavljala je opominjući me na greške. Kada smo završili abdest, zajedno sa mamom polahko učeći molitve za namaz posušili bismo moje ruke i lice, Pervin bi mi posušila ruke i obukla čarape. Stao bih ispred peći da se ugrijem. Kada bih se okrenuo, vidio bih majku kako prostire serdžadu iz daljine. Zatim bi mene pozvala pokrivajući se zelenim šalom:

Dođi.....

Otšsao bih. Ja ovako mali stao bih pored nje, na njenu serdžadu, pored tog nježnog, osjetljivog majčinog tijela koje osjeća blizinu svog djeteta. U dvije rečenice mi je rekla šta trebam da uradim, te ponovila ono što me je naučila ranije:

Dva rekata suneta.... Dodaj ono što si naučio sinoć, nisi zaboravio, jel tako?...

Ne....

Hajde....

Proučila je početni tekbir i podigla ruke prema ramenima, baš kao što čine žene, a ja sam je dobrovoljno oponašao. Kada smo završili sunete, sa nježnošću u očima i blagim osmijehom rekla mi je:

Dušo moja, jesi li ti žena? Žene tako počinju, ti si muškarac, trebaš primaknuti ruke ušima.

Nježnim je rukama moje male ruke podigla do mojih ušiju i tako mi pokazala kako muškarci treba da rade:

Baš ovako.....

Ja sam na taj način proučio tekbir, razmišljajući zašto sam drugačiji od majke, zašto sam postao muškarac, šta znači biti muškarac, razmišljao sam da biti muškarac ne znači samo tući male djevojčice i biti njihov sudija.

Dok sam učio molitvu pitao sam:

Mama, kako ću proučiti molitvu?.....

Ona je učila dovu, a mahrama kao da joj je titrala dok je pomijerala usne. Odmahnula je glavom, nakon što je završila dovu, rekla mi je ono što i dalje pamtim:

Prvo reći da si zahvalan Bogu što te je stvorio u Islamu. Zatim traži da se unište neprijatelji naše domovine. Zatim traži da svi Muslimani koji trpe nepravdu, koji su u teškom stanju, koji su bolesni, koji su u teškoj materijalnoj situaciji što prije oporave. A tek na kraju traži za sebe, traži ono što je najbolje za tebe, traži da ne padneš pod utjecaj šejtana. Ovu jednostavnu molitvu i na turskom, proučio sam u sebi misleći da ona potiče iz jedne od istrošenih i vrijednih knjiga na arapskom jeziku koje stoje poredane jedna na drugu u majčinom ormaru i za koje mi je uvijek govorila:

“ To su knjige molitvi. Nemoj slučajno da bi ih dirao...”

A zatim Fatiha...

Mama me je sklanjavši serdžadu pitala hoću li spavati. Nisam bio siguran jesam li umoran. Nisam mogao odgovoriti.

Ako je tako, hajde donesi knjigu, da te preslušam.

Uredu.

Brzo sam ustao sa kauča koji je sada već bio osvjetljen svjetlom gustim poput dima. Zavjese u kojoj sobi su bile malo posvijetlile. Kada je mala noćna lampa ugasila svoje jarko zelene oči, ostavila je iza sebe nešto poput dvije zelene tačke. Baš kao da je ova mačija glava umrla dok sam ja noćima tonuo u san gledajući u nju. Napustila je ovaj prolazni svijet. Zgrabio sam knjigu koja je otvorena stajala na mom radnom stolu i otrčao do mame. Nigdje nisam pogriješio.

Mama bi mi navečer govorila:

Prije nego što legneš dušo moja, tri puta pročitaj lekciju. Dok budeš spavao meleki će te naučiti toj lekciji.

Ti meleki su me i sinoć naučili lekciji. Mama me je ponosno pogladila po glavi i rekla:

Ima još puno vremena do škole.

A zatim me je stavila u svoj krevet. Nisam mogao spavati. Posmatrao sam mamu. Sa zelenom mahramom na glavi, u ovoj tami i svjetlu, kretajući se poput sjene uzela je svoj Kur'an, sjela je na divan pored prozora i blagim i nježnim glasom počela učiti. Dok sam slušao ovaj lijepi glas u duši mi se stvarala neka toplina... pod velikim zelenim šalom, njeno lijepo lice me podsjetilo na jednu umrlu bolničarku, čije se lijepo lice... i polahko njihajući svojom glavom posmatrao sam njeno lagano, sveto i harmonično učenje.

**

Oblaci od dima se razvedravaju ispod zavjesa. Pojavilo se nekoliko tamno ljubičastih zvijezda iako su malo zakasnile, pale su na nebo (atlas) i rastu poput rijetkih dijamanta i šire se tako što sjaje poput najdaljih zvijezda na nebu.

Mama mi je izgledala kao melek. Razmišljajući tako mislio sam da posmatram meleke koji su se morali okupiti oko moje majke koja je učila Kur'an razmišljajući o melodijama. Na vrhu moje lijeve obrve nalazi se slatka suza koja nikada neće izgorjeti čak i ako odem u džehenem kada umrem. Zatim gledajući sjaj usana moje majke koji pomjerajući se blistaju kao prosvijetljena svjetlost ljiljana. Ta neviđena krila meleka moje majke, čak mi se i sad čini dok mi majka uči časni Kur'an da me tankim svojim prstima miluje po mojoj plavoj kosi, čiji dodir osjećam i zamislim se u tom trenu ...

Ah, prije petnaest godina sam bio dijete, a sad sam ... bezvoljan, tužan, šutljiv, bez ljubavi i uzbuđenja, bez svega, život koji je prazniji čak od jednog praznog života. Sada je moja duša hladna, umorna, iscrpljena, sa neprocjenjivim težnjama, sa željama koje su neprocjenjive u stvarnosti, ukratko rečeno sve je ovo kratko prepričavanje mene koji je zbunjen, nestrpljiv, bolestan od jednokratnih odluka duša mi je ranjena, srce mi je ranjeno i moja duhovnost je slomljena... Sada, kao da se upravo nasmijao, njegova duša, koja je viđena prije petnaest sekundi, poput sna, sjećanje je na strpljenje i sjećanje, čije se blaženstvo ne zaboravlja, a čije je blaženstvo već san o raskalašnoj i sladostrasnoj brzini, što nije samo noćna mora u smrtnom životu. Sad mislim da u životu nema ni neobičnog ništavila, ni puritanske uzaludnosti, ni mufema ni ekstatičnog lica, koje je oduševljeno stazom ove nestašne i beskrupulozne prošlosti.

Istrajnost

21 August, Selanik

Jučer sam ovdje sreo prijatelja iz mekteba kojeg nisam vidio pet godina. Bilo je to jedno veoma veliko oduševljanje. Toliko uzbuđenja, toliko radosti.....

Čim me je ugledao, povikao je:

Zar si to ti??

Pružio mi je ruku, pitao šta radim i počeo da govori ne gubeći vrijeme:

Ah, da samo znaš koliko mi je drago što sam te sreo. Ništa se nisi promijenio..... A ja kakav sam?

Bez sumnje, zar nisam dobar..... Da, ovdje se prilično dobro snalazim. Hoćeš li dugo ostati ovdje?

Ahhhh..... Sada idem u atelje. Dušo dođi sa mnom. Vidi..... Nećeš me odbiti jer insistiram da dođeš.

Odmah sam odgovorio.

Ne odbijam. Prihvatam, ali.....

U šali sam rekao da je to iskušenje u meni iznenada probudilo našu staru intimu i da želim da ga pitam nešto o njegovom privatnom životu, o njegovom hanu i o zadovoljstvu, da ako želi može održati i govor i iznenada sam ponovio najljepše sjećanje na druženje od prije pet godina:

Ovaj ovdje nesumnjivo treba Vašu milost i saosjećanje. Dragi hajduče, da li ga primete?

Kroz smijeh je četiri puta zaredom rekao ‘naravno’.

Naravno, naravno, naravno, naravno-

Pošto nikome u mektebu nije dozvoljavao da se ruga, svi smo mu govorili: ‘‘Ti si hayduk! Svaka osoba na koju naiđeš ne ostane ravnodušna od mog uzajamnog prihvatanja milosti.’’ Vjerovatno se zanio na nekoliko sekundi pod utjecajem efekta koji budi ova uspomena, a ja sam iskoristivši priliku počeo:

Ej, jesi li dugo ovdje?

Već tri godine.....

Čime se baviš?

Ja sam slikar. Sada idemo, vidjet ćeš. Vidjet ćeš moj atelje. Divan je. Već tri godine mi nije dosadio.....

Tada već ja više ništa nisam mogao pitati. On je objašnjavao. Kada je završio mekteb, otišao je u Beirut. A zatim je došao ovamo. Daje privatne časove, baš kao što je davao časove u privatnim mektebima. Ali njegova porodica iz Istanbula mu je tri puta sedmično slala pisma. Tražili su da obavezno dođe.... Htjeli su da ga ožene, ali on to nikako nije mogao da prihvati.

Dok sam ga slušao, nisam mogao posmatrati okolinu. Prolazili smo kroz mjesta koja nisam poznao. Uzeo me je za ruku. Stigli smo pred njegov atelje. Rekao je:

Eto, to je ovdje.

Čista, uska ulica sa veoma urednom kaldrmom. U kući preko puta, u velikoj sobi na donjem spratu, bile su tri grkinje sa malim djetetom za koje se moglo procijeniti da ima deset godina. Pozdravile su ga sa osmijehom. Ja: ‘‘Ooo vidim da su Vam komšinice prilično naklonjene,’’ sam rekao kroz šalu. Krenuli smo da se penjemo uz strme stepenice. Ne dopustivši mi da nastavim, rekao je:

Oh da samo znaš koliko je ova umjetnost, ova divna umjetnost neutješna, koliko je produhovljena. Onaj ko poriče veličinu divljanja umjetnosti, ko razmišlja na taj način, on je zaista bezosjećajan. Posjeduje samo razmišljanja. Ja mislim da oni koji ne posjeduju široko obrazovanje ne samo da ne mogu shvatiti suštinu umjetnosti, već nisu dostojni da vole. Odanošću prema umjetnosti se ne može zarađivati. Slava zarađuje, ne daje novac, tješi, odanost ne upozorava, aplauzi su pokazatelj odanosti.

Zapravo, iako on nikad nije živio od umjetnosti, umije veoma lijepo da dekoriše i uređuje. Iz džepa je izvadio mali ključ koji nikako nije bio u skladu sa velikim vratima. Otključao je vrata i ušli smo unutra. Zapahnuo nas je ugodan miris boja, bila je to jedna velika soba koja je ličila na salon. Oko

dvadeset malih stolova mirno je stajalo ispod puno slika. Ovj neobičan nered me je natjerao da pitam:

Da li još neko radi ovdje?

Ne, samo ja.

U tom slučaju, zar ovo nije malo previše stafelaja?

Ooo dragi moj, ti poznaješ moju narav, znaš da mi sve brzo dosadi. Počnem da radim drugu prije nego što završim prvu. Samo male slike uradim do kraja. Ali velike! Do sada niti jednu još nisam završio. One koje sam započeo, nemam duše da bacim. Osuđene su da žive polovičnim životom, baš kao djeca koja se rode ranije. Sve njihove teškoće u meni probude neku posebnu tugu. Ta bol koja se budi postaje san, vješto otimajući zabludu. Evo, ova slika je za tebe!

Uzeo me je za ruku i poveo do ćoška sobe gdje su se lagane sjene prelivale sa bijelih zavjesa koje su bile na velikim prozorima. Podigao je papir sa očaravajuće slike koja je bila na modernom stafelaju od čiste bukve. Ta slika je bila završena. Toliko je bio ogroman da me natjerao da pomislim na taj dvosmisleni efekt - i to gashy - aluda-sličan osjećaju koji su sve ali je stvari pobudile duše. Prilično taman atelje. Puno nezavršenih slika..... prevrnute posude sa bojama..... pakovanja od brze hrane..... flaše..... tanjiri..... Usred svog ovog nereda, jedan mladi tamnokosi slikar zanesen velikom bijelom paletom koja stoji na maloj stolici i snopom četkica, razmišlja. Ružičasti fiksni ventilator mu je preko desnog ramena njihao kosu i saosjećajnim urocima mu se smiješio.

Neformalno:

Oh baš je lijepa, kako si joj dao ime?

‘‘Alami nušin!’’ zar nije dobro?

Nisam se mogao odvojiti od slike, kao da je magnet. Umjetnost nad umjetnosti!

Sve ovo je mene veoma iznenađivalo. Povukao me je za ruku i pokazao ostale slike, te velike nezavršene slike i objasnio. Nakon što sam vidio ‘‘Alami nušin’’ ove su mi se činile previše obične.

Konačno:

Hajde, idemo u moju sobu.

Rekao je i izašli smo iz ateljea i ušli u jednu sobu preko puta. Uređeni dragulji mog prijatelja. Ispod neskkih tamno plavih zavjesa tanki til izgledao je poput velikih i prozračnih krila otrgnutih od prozračnog leptira. Mali stol, na njemu stolnjak iz Japana, na zidovima simetrične slike..... I veoma vrijedne serdžade. Velika fotelja, a desno od prozora tamno plavi baršunasti kauč. Mala i drvena biblioteka, a zatim veliki tepih koji je pokrivao cijeli pod. Izvadio je paket iz džepa i dao mi jednu

cigaretu. Ja sam bio sjeo na stolicu pored stola. Pušio sam cigaretu koju mi je pružio. Udisao sam taj gusti dim koji je poprimio ljubičastu boju od zavjesa. Bila je to kristalna kugla iz jajeta. Uzeo sam je u ruku, shvatio sam da je prilično umjetnički napravljena. Brojevi su bili prilično veliki bez da se gleda kroz povećalo, a ispod debelog kristala se veoma malo čulo. Prijatelj me je upitao:

Kako ti se zaista čini moj život?

Spustio sam novine na tu neformalnu gomilu i okrenuo se prema njemu:

Oh, zavidim ti. Ali zaista bi trebao imati malo više strpljenja za one nezavršene slike.

Duboko je povukao dim i rekao:

Nema na čemu, ali to što si nazvao strpljenjem, ne nadaj se od mene. To mrzim. Kada bih imao barem malo strpljenja prema nečemu što me okupira, potpuno sam siguran da bi se u meni skupila sva tuga, sva propast i svo sažaljenje. Zadovoljan sam onoliko koliko se udaljim, koliko se uspijem udaljiti od toga. I svako je takav:

Nasmijao sam se:

Oo zar postoji nešto takvo! Jedno toliko čudno, a drugo toliko suprotno mišljenje? Ponovo mu se na usne spustio neki smijeh i neka šala.

Ali je potpuno tačno i naravno.....

Sada ću objasniti svoju filozofiju oko upornosti. Možda ćeš smatrati da to nije tačno. Ali oprost, sve naše predrasude se često mijenjaju prema našem gledištu. Iako je naše razmišljanje isto, činjenica je da se naše pripreme međusobno razlikuju, te nam odgovara postavljanje sukoba između nas. Neuobičajenost ove tačke je to što odbacuje sve sporove. Sada želim da istaknem svoju poentu:

Otvoreno i bez metafora..... upornost, mi ćemo to dotjerati, ukrasiti ćemo, prihvatiti ćemo to kao nešto veliko, zar ne? Zapravo, razmislimo o tome sa jedne strane i kao o vještini koja se razvija od malih nogu. Ime koje ima moralno značenje, provjerimo u rječniku, molim vas? Na primjer, tvrdoglavost, neka vrsta tvrdoglavosti..... Ne treba se spominjati za koga je rezervisana tvrdoglavost. To i ti znaš. Ima ljudi koji stižu slavu kroz tvrdoglavost i svim svojim bićem se trude da ne pređu ni preko malog potoka i veoma su uporni u tome. Odustanu nakon nekoliko kilometara. Toliko su uporni da jadni vlasnik bude primoran da promjeni put. Pošto posjeduju tu životinjsku tvrdoglavost, priznaju svoju upornost na kraju tako što se međusobno premlate. Ali to je u

životinjskoj prirodi, a u ljudskoj? Traje cijeli život. Otvorenu ranu ništa ne može zatvoriti. Zamisli jednog trgovca. Bavi se trgovinom pamuka. Izgubio je pola bogatstva. Sada kad ne bi bio tvrdoglav, tj. kad ne bi bio uporan, kada bi promijenio vrstu trgovine kojom se bavi, mogao bi zatvoriti pozornicu svog bogatstva. Ovo ‘‘možda’’ je njegovo ‘‘možda ću ovog puta vratiti izgubljeno’’. To ‘‘možda’’ je u njegovim snovima sigurnije i od veće je koristi. Ali on je i dalje uporan. On će bankrotirati u trgovini. I u književnosti je tako. Razmislite o realistima, a zatim o romantičnima, a zatim o pojedincima u simbolistima. Pardon, razmislimo o našoj književnosti; o novoj..... o staroj..... Zar napredovati ne znači izolovati se od nečeg prijašnjeg!? To je moje mišljenje, jer ne postoji ništa što bi se moglo nazvati umjetničkim napretkom, a da izgleda kao staro. Ponešto napreduje, ponešto pokušava, tj. vodi računa o promjeni, mijenja se, zapravo može se reći da izlazi iz starog oblika. I književnost će naravno napredovati sa svim ostalim. Tj. odvojiti će se od prošlosti. Uzaludno je osuđivati ovu zastarjelost, kako bi se spriječio pravni prirodni napredak. Oni koji istinu prosuđuju sa zle tačke gledišta, nisu ustrajali u svojim profesijama. Oni koji istinu prosuđuju sa gledišta zla, nisu ustrajali u svojim profesionalnim osobama. Bili su skloni napretku, odnosno inovacijama. Donijeli su knjige koje danas zauzimaju najljepša mjesta u našim bibliotekama. Poznajem pjesnika koji je promijenio profesiju nakon što je puno godina dobro pisao. Bila je to tvrdoglavost protiv istine, tj. nije bio ustrajan. Napredovao je tako što je okretao književnost prema istini. Najveličanstveniji članak je stekao počast autora. Nakon toga, osoba koju sam poznao bila je veoma inteligentna i upućena. Bila je veoma ustrajna u ovoj profesiji. I u raspravi "Fevaid", koja je jednom objavljena u Bursi. Mi ne možemo napustiti dolinu Gazel. Kad bi se moglo reći: ‘‘Vas niko ne vrijeđa. Možete govoriti u obliku u kojem god želite. Ovdje je ostalo samo vas nekoliko.’’ Kao odgovor bi se priznalo: ‘‘Ponosno izjavljujemo da za oživljavanje ove doline ima dovoljno razbojnika koji odrastaju sa istinskim talentom.’’ Danas se njegov petnaestogodišnji život u književnosti sastoji od članaka kao što su ‘‘do kada’’ i ‘‘koliko dugo’’, a on ne posjeduje nikakva druga djela osim hladnog elfaza i malamata gazala. Da ta osoba sada nije bila ustrajna, da nije bila tvrdoglava, da je taj zastarijeli stil ostavio ograničenu literaturu i da snaga o kojoj se danas izvještava nije poznata ili bi bio pjesnik koji drijema. Tvrdoglavost nekih umjetnika zaklanjala je njihovu logiku. Čak je i lijek za njih zaboravljen. Govorili bi: ‘‘Mi želimo da istovremeno oživimo i književni stil.’’

A kad bi ti upitao: ‘‘Je li njegov stil bio zaista književni? Fuzuliyev, Bakiyev, Nefiyev, Nedimov, Naili Kadimov..... i njihova djela?’’ Ne govorili su, oni su besmrtni.’’ U tom slučaju, kako nešto

besmrtno ili nešto što ne umire može oživjeti?” Upornost mislim da je u svemu ista. Ako dobro razmislite, za uspjeh nikada nije potrebna ustrajnost. Naravno da ćete uspijevati još dugo, bez da vam dosadi. Nečim ga veoma čvrsto privlačiš. Tada ćeš morati biti veoma ustrajan, tvrdoglav, tj. morat ćeš se potruditi.

Zatim pređimo na kocku: Imam dvadeset lira odvojeno u džepu u tašni. Slijedim proceduru na svoj način. Oslanjam se na zaradu svih kockara, njihovu ustrajnost, tvrdoglavost i prihod. Vidi kako! Kada se ovih dvadeset lira podijeli na četiri, dobije se po pet lira. Zato ja svaku noć sjedam za kockarski stol. Počinjem da igram. Ako potrošim pet lira, kažem ‘večeras nemam sreće’ i odem. Ako zaradim deset lira, kažem: ‘ovo je dosta’ i opet odem. A da sam onu večer kada sam potrošio pet lira kasnije dao još pet, zatim još pet, zatim još pet kako bih vratio uložених pet, vjerovatno bih potrošio sve što imam. Da sam ustrajao u tome, izgubivši se u zanosu da zaradim sav novac koji je zasjao na zelenoj korici one noći kad sam zaradio deset lira, potrošio bih sve što sam zaradio i na taj način napravio još veću štetu. Shvataš li da on na ovaj način svakog mjeseca posebno uzima novac od svog sponzora, a ja nemam nikakve štete. Vidi: jedan mjesec ima trideset noći..... Kad bi ih petnaest bilo neuspješno, preostalih petnaest bi sigurno bilo uspješno..... Za razliku od uspješnih noći kada dajem deset lira, neuspješne noći mi uzimaju pet lira. Objasnio sam to svim svojim prijateljima, ali kada su nasilno poraženi unatoč posjedovanju velike volje za pobjedom, nisu mogli iskoristiti svoju tvrdoglavost kako bi nadoknadili štetu nastalu zbog izgubljenog vremena. Zaboravio je na svoju cigaretu, prinio ju je ustima, bila je ugašena, ustao je, uzeo je šibicu, ponovo je upalio cigaretu i nastavio:

Da, u svemu neki inat.... Evo na primjer ja. Kada sam došao ovamo, počeo sam da učim engleski. Već je bilo prošlo tri mjeseca, a ja i dalje nisam mogao pravilno čitati fraze. Razmišljao sam i priznao da nisam sposoban za to. Odmah sam napustio. Počeo sam da učim njemački, to je lahko, meni prikladno. Mislio sam da ću odustati i od njemačkog nakon što sam počeo da učim i nisam uspio da naučim engleski. Sada savjesno priznajem da je njemački zaslužan za moju ustrajnost. Vidi, tebi se ‘Alam-i nusin’ veoma dopala, zar ne? Ali da sam imao tvoje savjete i ustrajnost koju si želio, naravno da bih završio sve one slike koje si vidio. Tako ne bih mogao osjetiti bol i tugu onih na pola ostavljenih slika. ‘Alam-i nusin’ ne bi izašla na vidjelo. Kad bih ja bio ustrajan, imao bih dvadeset velikih i normalnih slika, ali nikad ne bih imao ‘Alam-i nusin’. Za tu sliku koja ti se dopada, zaslužna je moja neustrajnost. Ohh kako sve objašnjava.... Želio bih da sve ispričam odjednom, ali baš zbog toga ništa ne mogu da kažem. Miješam delail koji želim izgubiti, harmonija

gubi logičnost, i da konačno ponovo ponovim, ustrajnost znači upornost. Tvrdočelnost, sa druge strane, nudi ljudima deset puta više od batina koje nanosi sama tvrdočelnost, a mi tu slabost vjerovatno nazivamo "slatkim prohtjevima". Nemoj da bi mi je slučajno preporučio. To znači da je smrt jednog umjetnika slijepa. Najveći pjesnici, najistinitiji umjetnici, najveći genijalci su najveći nedosljednici i neustrajnici na svijetu. Ustrajnost ne postoji čak ni kao karakter. Koji će od tristo šezdeset hiljada dana vijeka prekinuti slično milozvučnu takuzu. Oni koji upornost smatraju prirodnom su oni koji nužno predviđaju kretanje u ponudi. Bez obzira na to koliko su fiksni, rastužit će ih relativna ustrajnost pred apsolutnom potrebom vremena. Reći ćeš da je to glupost, zar ne? Moja ideja je glupa?

Kroz bijene dimove cigarete naslonio se na fotelju, baš kao da će leći. Prekrstio je noge jednu preko druge, te je svojim blistavim očima zurio u mene, kao da slaže žive linije. Nisam mogao pretpostaviti šta bih odgovorio, kako bih se suprotstavio. Napokon sam oronulom mudročću, zacuđeno, mirno i neodlučno prošaputao:

Zaista je glupo. Ali ‘ ‘ Manend-i secer postaje nabit koji je fiksiran.’ ’

Glasno se nasmijao, trznuo se, stavio je svoje ruke na moja ramena, i dalje se smijao:

‘ ‘Eto, i kod tebe također postoji neka ustrajnost.’ ’ rekao je.....

Muško pismo

Muazzez Sermetim,

Eto, konačno je izjavio. Godinu dana nakon što sam se oprostio od samačkog života, počinjem da ti pišem ovo pismo u veoma neobičnoj i čudnoj porodičnoj atmosferi, porodice koja živi krajnje čudnim i neobičnim životom. Život koji smo proveli zajedno, svi ti sati koje smo proveli u intimnosti, sve je imalo neki cilj. Nije li to sve dragi moj stvar ženstvenosti i predanosti? Ti zamišljaš i želis jednu limfatičnu, smirenu, skromnu, manje lijepu i manje osjećajnu ženu, a ja želim jednu razdražljivu, poštovanu, veoma lijepu, veoma osjećajnu ženu.

Ti si i dalje neženja. Svom svojom dušom želim da ti ostvariš svoj san. Ja sam se oženio, ostvario sam svoj san, ali zaista kakav je to prokleti san!? Ne, kakva grozna prevara..... sreća je bila loša, veliko kajanje i pokajanje ispunjavalo je tamne i lagane sjene noći. Dok nisam bio oženjen, interesovao sam se za ovaj dvosmisleni stih, sa legendarnom nadom i dozom kolebanja koja se obično osjeti kada se ulazi u trnovitu i mračnu pećinu. Također sam se u nekoliko navrata dvoumio i prilikom ulaska u vilinske palače poznate po ružama i svjetlima. Ta tama nije jenjavala, a bodlje nisu prestale. Palača od dijamanata, smaragda nije bila na vidiku. Ja sam ostao bespomoćan i beznadežan u ovoj tamnoj dolini.

Ovo je oličenje značenja današnje pozicije..... Objasniti ću ti značenje i smisao, slušaj: prvo sam svojoj sestri i tetki koje su nastojale da me ožene rekao ovako: "Vi želite da se ja oženim, zar ne? Neću vas spriječiti u tome i puno vam hvala. Ali djevojka koju ćete mi naći treba da zadovolji moje osjećaje. Djevojka kakvu ja želim treba da bude profinjena, delikatna, izuzetna, potpuno upućena, upoznata sa muzikom, veoma lijepa i veoma nježna. Treba da me zadovolji tako da ja vama zauvijek budem zahvalan."

Moja sestra se smijala a tetka razmišljala. Ja sam nastavio: "Uobičajenu, neupućenu, bezosjećajnu i tihu ne želim. To bi me upropastilo. Kako mogu otvoriti svoju dušu nekome ko je srca tvrda poput kipa od mesa, kako da nekome takvom pokažem svu svoju strast? Pazite, nemojte da me upropastite." Kasnije sam danima tetki i sestri obrazlagao detalje oko svog života. One su dobro pazile na to šta ja želim i našle su mi veoma umiljatu suprugu.

Prve noći, mislio sam da sam sretan i da je ostvarenje mog cilja došlo veoma brzo, baš poput sna. Ova soba i večerašnja noć je toliko ugodna za moje maštanje, bila je toliko slatka da..... kada sam ušao nisam mogao pogledati okolo, skinuo sam tanki i ružičasti veo sa lica svoje supruge koje je izgledalo tužno i zamišljeno. Nadao sam se da ću je zateći u klasičnom stilu, postidenu i očiju uprtih u pod, ali zatekao sam je kako me gleda pravo u oči. Gledali smo jedno u drugo neko vrijeme, možda jednu minutu. Želio sam nešto da kažem ali nisam mogao. Na kraju sam rekao. Da li da prvo razmislim šta da kažem? Šta bih trebao prvo da kažem svojoj supruzi koja stoji ispred mene? Ali poput nekoga ko je iznenađen onim što vidi, rekao sam:

Kako se zovete gospođo?

Ko zna kako je toj jadnici bilo čekati da ja izgovorim prvu riječ. Ali izgleda kao da ju je iznenadilo moje pitanje. Ali, na njenom lijepom licu brzo se prikazao intenzivan sarkazam. Kao da mi se ukazala prilika zbog toga što sam potpuno prazan. Bio je toliko visok da više nisam mogao vidjeti njene oči koje su gledale u oblake, te sam se osjećao veoma malim i u dubinama. Ovo protu pitanje je palo pravo dolje sa te velike visine:

Zar Vi gospodine ne znate kako se ja zovem?

Izenadio sam se. Zastao sam na nekoliko minuta kako bih sabrao misli. Trebalo mi je da uspostavim ravnotežu. Osjećaj "hissi sami" mi je pomogao. Duboko povrijeđen, iznenada sam zavapio: "Nema potrebe da se praviš glup. Zar ćeš ostajati bez riječi pored jedne žene.... Neka uloga, odmah neki monolog.... Neka bude britak....

Počeo sam:

Zapanjila me je Vaša ljepota. Ljubavi moja. Izvinite, postoji li mogućnost da saznam Vaše ime?
Ali.....

Nastavio sam tako hladnim tonom da sam osjetio da je ova djevojka nehajnog odgoja ostala sleđena.

Zahvalan sam joj što me još nije rastužila. Svirala je klavir, vjerovatno je i malo izašla vani. Kasnije je ponovo došla. Kako bi mi pomogla da riješim problem, počela je da popravljaju moju sramotu. Melodija njenog glasa bila je veoma čudna i poduzetna, tako da njen glas nije bio blag, mislio bih da slušam muškarca. Testirala me je u svemu. Izgleda da nije bila zadovoljna. Iznijela je mišljenje sa svoje ženske strane. Ja sam jadnik slušao. To govori o opasnosti i nepravdi protivnika koji slobodom svog savršenstva dominira nad muškarcima, a odgoj koji daje ženama je nepotpun. Stalno ponavlja principi, principi, principi..... Iako ne razumijem o čemu govori, ali dok sam je slušao, njeno tijelo postalo je veoma otmjeno, profinjeno i izloženo materijalnim vrijednostima. Priznajem da sam veoma sretan. Za sve što je rekla na medenom mjesecu, rekao sam "da". Ponašao sam se toliko kontroverzno i zahvalno da se ona veoma zbunila. Mislio sam da ona to u svom malom svijetu nikada nije vidjela. A zatim je mjesecima rigala vatru. Moja supruga je postala

brutalno nervozna. To traje i danas, već jedanaest mjeseci. Jedno vrijeme kao da je samo proizvodila bijes, a ja kao da sam bio proizvođač. Patetični proizvođač. Jadni proizvođač koji pati, pati, gori, ključa, preživljava svakodnevnih opasnosti suočavajući se sa isparavanjima divljanja ove voljene proizvodnje. Traži od svog doktora da ga liječi skromnošću, što misli da je san i obećava da će doktora učiniti posebnim.

Čim doktor kaže: "Ne trebate imati svoje mišljenje, nikako ne smijete čitati, trebate šetati po svježem zraku."

Rekao bih: "Uredu, hvala puno." Izašao bih iz sobe, a doktor bi me odmah počeo kritikovati:

Žao mi je, ali zašto ovakve ljude nazivate doktorima, jesam li ja divljak, kako bih mogao živjeti bez čitanja i davanja hrane čovječanstvu!?

Da ti sada kažeš: "Kada bolest traje već jedanaest mjeseci, može se naviknuti i na to." Ali ne dragi moj, nastavlja se tako što se svaki dan mijenja percepcija. Nema te ujednačenosti i urednosti koja bi mogla zadovoljiti. Vidi, sada ću ti predstaviti rezime živaca moje supruge tokom jedanaest mjeseci:

Prvo je postala opsjednuta klavirom. Nije ništa jela, nije nikoga puštala blizu sebe, zatvarala se u sobu, neprestano je svirala, svirala i svirala. Nisam je vidio sedam dana. Jednog dana sam konačno otišao do njenih vrata, čekao sam, ne sjećam se koliko dugo sam čekao, ali bilo je dosta dugo..... Klavir je na čas utihnuo, vjerovatno je mijenjala note. Pokucao sam na vrata. Mislila je da je posluga te je povikala:

Gubi se djevojko, šta tražiš, gubi se.

Oglasio sam se slatkim i umiljatim glasom:

Ne draga moja, ja sam. Molim Vas otvorite vrata.

Ljutito je odgovorila:

Nije moguće.

Ja sam se uzrujao:

Kako nije moguće!? Zar ovo nije moje pravo? Sigurno ćete otvoriti vrata, ući ću, reći ću Vam nešto.

Osjetila je moju uzrujanost. Molila me je, ali ja sam insistirao, nastavila je da preklinje:

Ne želim, idi, obuzima me slabost, brutalan si, nema potrebe da nasrćeš, idi.

Mene je obuzeo neki inat, te sam nastavio da insistiram. Nju je zaista obuzela neka slabost, čuo sam da se skupila ispred vrata. Čuo sam je kako sada već između jecaja govori:

Ah ubojico, ah divljače.....

Dopustila je da se otvore vrata, svekrva i posluga su se uskomešali, došao je i doktor. Moja supruga je tačno tri sedmice bila na postelji. Svi su bili ljuti na mene, tj. na gospodina divljaka. Ne znam šta se desilo tim zlikovcima, ali svekrva, pa čak i posluga, bili su veoma namršteni!

Nisam se usudio da ponovo napravim nešto poput ovoga. Čim se moja supruga oporavila, poslije sedam dana ju je obuzela neka opsesija masažom. Sva posluga, svekrva i ja, počeli smo da joj masiramo tijelo. Sviju nas je zamarala, govorila je o nama kao o magarcima dok se prenemagala na krevetu tražeći od nas da joj lomimo kosti. Vikala je, baš kao da ne može da govori polahko.

Dva mjeseca kasnije izgledalo je kao da je došao neki smiraj. Razgovarala je sa svima, ali je na kraju ipak izazvala neku svađu. Ja sam bio veoma oprezan; hodao sam na prstima kao da ću izgubiti ravnotežu, spominjući divljaštvo bio sam preplašen od strane svoje civilizirane supruge. Na primjer, pozivala bi me veoma slatko rekavši:

Zar ne bi bilo dobro da imamo dijete? Da li bismo bili zadovoljni?

Šta da kažem? Ako kažem da bi bilo dobro, nastat će kaos.

Bilo bi veoma dobro.

Rekao sam tek onako. Dobio sam odgovor koji nikako nisam očekivao, kao da je rekla na kineskom:

I ja smatram isto. Razmišljam kako bih odgojila naše dijete kad bi bila djevojčica. Ne bih da bude razmažena poput mene, ali ako ti možeš izaći na kraj sa mojim ponašanjem, dužan si da trpiš i njeno ponašanje!

Šta sve ne..... Na kraju je postala opsjednuta čitanjem. Desenchatees od Loti nije ispuštala iz ruku sve dok joj se vid nije pomutio. Dok je čitala tu knjigu gledala me je veoma čudno. Zanosila se toliko duboko da je nemoguće opisati tu čudnovatost. Kao da sam ja razlog za sve. Kao da bi bila sretna da mene nema..... Eto opet osluškujem njene ludosti. Nije me mogla pronaći. Viče na poslugu. Bojim se da ne dođe ovamo, da ne zatraži ovo što pišem. Ako sakrijem, pitat će šta radim ovdje sam kao sova. Ako joj dadnem, pročitat će, izazvat će veliki nemir. Oh kako je ovo teška

svijest dragi moj Sermete, ovo su posljedice pristojnog odgoja. Pored sve ove teške savjesti i uzbuđenja vlastitog tijela, želim ti da ostvariš sve svoje snove. Dok svaki vrisak razdire moju iznutricu, imam potrebu da vičem na sav glas: ‘‘Ah gdje je ta smirena, skromna, ljepuškasta, blaga žena?’’

Zbirka prijestolja

Gorka istina

Redovi u Attiju prepisani su iz bilježničkih memoara internatske škole u francuskoj kući.

Oh, kakve ružne stvari.... Kako je ovaj život jadan, koliko je ovo čovječanstvo vulgarno, ovi ljudi, a posebno ove žene. Kako su svi bezdušni? Zar je trebalo da i ovo konačno osluhnem: Zar je trebalo da baš ja budem meta ove divne, štetne, smrtonosne uvrede? Dok sam je ja toliko poštovao, te dok je ona pokazivala dobrotu prema starosti i ružnoći, koja se ne bi trebala pokazati ni najljepšim, najizazovnijim i najvrijednijim mladim djevojkama, ona svom svojom dušom vjeruje da je ona i dalje lijepa. Dok je pokušavao pronaći sjećanje i smislen uzrok na njegovom umornom licu koje se počelo naboravati svijetlim, žutim, tankim linijama; on je trčao iza veoma ružnih misli, među kakvim li je groznim uspomenama šetao dok su ljudi drhatli i vrištali!

Ah te žene! Ne znam kako je bilo večeras, niti kako je počelo! Usred njenog beskrajnog brbljanja, koje je i dalje neobično, rezervisano za one koji govore samo da bi nešto rekli, izgovorila je nekoliko uznemirujućih riječi:

Ona je bila ovdje. Izašla je zajedno sa prijateljima moje supruge. Spavala je polahko ali duboko dišući. Vjerojatno se mučio dok je posmatrao svog jadnog brata vidjevši tu bratsku dušu, koju viđa samo jednom godišnje. Mi smo prešli u tvoju sobu. To mjesto je baš prikladno za brbljanje, zar ne?

Ah te jadne riječi, te ružne rečenice..... Dakle, mi u Kristalu se sažaljevamo nad bijedom nekoliko siromašnih djevojaka koje su na lošem glasu zbog buke i zveckanja tog neljupkog ‘‘cafe doncert’’ koje se na rubovima hladnih mramornih stolova razmeću golim rukama i nogama dok nekoliko njemačkih prostitutki zarađuje na ušteb svoje časti. Taj gad, taj prostak kojem ne mogu ni ime da izgovorim, taj besramni momak lišen svih vrsta osjećaja bio je ovdje. U mojoj sobi, u toj praznoj ćeliji, koja ni malo ne miriše na prostituciju, u moje najčišće, najbakrenije, najdraže ambicije, u moje najiskrenije, najosjetljivije saučešće; Hazain benihana ljubav i moje srce, kojim se tek počela širiti sreša, samo su dvije među svim tim stvarima, koje su svjedoci mojih najčistijih želja. Ali bilo ih je samo dvoje. Ah ja to ne mogu podnijeti. Ja se tako osjećam. Ne želim prihvatiti ovu ružnu nepristojnu priču. I evo večeras dok sam lijegao u svoj bijedni krevet, nisam želio da vidim sliku te bestidne žene koja se jučer valjala između dva tijela koja mi je visila pored kreveta. Njeno lice sam okrenuo baš prema zidu. ‘‘Eto, tako ćeš uvijek biti osuđena na sakrivanje bestidna ženo....’’ povikao sam, te dok mi je tijelo počelo drhtati, svom sam se težinom bacio na krevet koji je sa svom svojom sada zaprljanom čednošću predstavljao preziran prizor.